ACADEMIA
Accelerating the world's research

Dwangarbeid en slavenarbeid in het door de nazi's gedomineerde Europa

Vertaald uit: Forced and Slave Labor in Nazi-Dominated Europe

Ed Chandler

Moet je dit papier citeren?

Krijg de citaat in MLA-, APA- of Chicago-stijlen

Wil je nog meer papieren zoals deze?

Download een PDF-pakket met gerelateerde papieren

Doorzoek Academia's catalogus met 40 miljoen gratis artikelen

translated with Academia.edu

Dwangarbeid en slavenarbeid in het door de nazi's gedomineerde Europa

Ed Chandler

Original Paper

Samenvatting

Het onderwerp dwang- en slavenarbeid in nazi-Duitsland is het onderwerp geweest van veel waardevol onderzoek, waarvan sommige veertig jaar of langer teruggaan. Toch blijft het fenomeen buitengewoon moeilijk te begrijpen of te veralgemenen, het onderwerp van veel misverstanden onder de bevolking, en er wordt nog geen grondige verklaring voor gegeven. De belangrijkste redenen voor deze omstandigheden zijn de enormiteit, heterogeniteit en diepgang van dwangarbeid en slavenarbeid in het Derde Rijk – dat wil zeggen, het enorme aantal mensen dat eraan is onderworpen (ongeveer dertien miljoen), de verscheidenheid van hun ervaringen en de verontrustende breedte en diepte van de vragen die de toepassingen van gedwongen en slavenarbeid oproepen over zowel de Duitse als de moderne industriële samenleving. De rubriek "dwang- en slavenarbeid" omvat beproevingen die in de loop van de tijd en van plaats tot plaats sterk varieerden, afhankelijk van de categorie van de betrokken persoon en als gevolg van het soort opdracht dat werd uitgedeeld. Het principe van opname onder de noemer is duidelijk: dwangarbeiders waren degenen die onder dwang en op zijn voorwaarden voor, door of in nazi-Duitsland moesten werken. Toch ontstaan er aanzienlijke verschillen met betrekking tot alles, van dagelijkse behandeling en voeding tot uiteindelijke overlevingskansen, afhankelijk van of de arbeider een Jood was; man of vrouw; een burger, krijgsgevangene of een getto- of kampbewoner; kon wel of niet Duits spreken; kwam uit West- of Oost-Europa; en of hij of zij moest zwoegen in Duitsland of het bezette Oosten, in de landbouw of in de industrie, rechtstreeks voor de SS of de Wehrmacht, in een staats- of privébedrijf, een grote of een kleine, en in de bouw of mijnbouw of op een lopende band. Zelfs het moment waarop iemand in het systeem verstrikt raakte, kon iemands situatie veranderen, aangezien het nazi-beleid ten aanzien van dwangarbeiders (zelfs die uit kampen) door relatief harde en zachte fasen ging die belangrijke gevolgen hadden voor wat individuen leden. 1

Deze variabelen kunnen ook op verwarrende en tegenstrijdige manieren op elkaar inwerken, waardoor generalisatie nog meer in de war raakt. Ontbering en dood waren alomtegenwoordig in het nazi-dwangarbeidssysteem, maar ze waren niet gelijk verdeeld. Dwangarbeid en de joden Schrijven op een manier die recht doet aan de ongelijkheid van deze smerige realiteit heeft de neiging om de contouren ervan uiteen te laten vallen en te vervagen, de wateren van de waarneming te vertroebelen en de Notes 1 uit te nodigen. Over al deze zaken, en voor een meer problematische definitie van dwangarbeid, zie

relativering of hiërarchisering van lijden. Het is geen wonder dat onderzoekers en toehoorders zich hebben gefixeerd op de meest verschrikkelijke en ogenschijnlijk meest uniforme subgroep van het onderwerp: de brutalisering en "vernietiging door werk" van de Joden. Niet alleen de meest voor de hand liggende en toegankelijkst bewegende dimensie van het dwangarbeidprogramma, de uitbuiting van de Joden lijkt ook een directe verhaallijn te hebben van meedogenloze escalatie naar een duidelijk en definitief einde. De dramatische eigenschappen van dit deel van het verhaal vormen een van de redenen waarom het andere delen van het verhaal heeft verdrongen en een van de redenen waarom we een draai van 180 graden hebben gemaakt ten opzichte van de processen van Neurenberg, waar de specifieke kenmerken van het joodse lijden de neiging om te worden verduisterd door percepties van horror in heel Europa - naar een situatie waarin de omgekeerde indruk heerst.

Ondanks de moeite die Edward Homze deed in zijn boek Foreign Labour in

Nazi-Duitsland (1967) om zich te concentreren op het multinationale bereik van nazi-indruk, om de interne inconsistenties bloot te leggen en erop te wijzen dat het dwangarbeidssysteem een "microkosmos van de nazi-wereld" was; ondanks Ulrich Herberts baanbrekende boek Fremdarbeiter (1985), waarin getracht werd op gedifferentieerde wijze een idee te krijgen van hoe het leven was voor niet-joodse buitenlanders die in de industrieën van het Derde Rijk werden ingezet;

en ondanks deze en andere werken die de nadruk leggen op de diversiteit van mensen, beleid en praktijken die onder de term "dwangarbeid en slavenarbeid" vallen, begrepen zelfs geletterde leken - niet alleen de spreekwoordelijke taxichauffeurs die gewoonlijk in dit verband worden aangehaald - de restitutiediscussies van de jaren negentig grotendeels een kwestie van schadeloosstelling voor joden, in plaats van voor de niet-joden die ongeveer 75 procent van de betalingen zullen ontvangen onder het Duitse Stiftungsinitiative omdat zij (verreweg) de meerderheid vormden van degenen die het slachtoffer waren van het dwang- en slavenarbeidssysteem. 2 Dit is een aspect van een algemeen probleem dat historici in de jaren negentig meermaals hebben opgemerkt, niet in de laatste plaats in verband met de ontvangst van Daniel Goldhagens publicaties: de beperkte mate waarin de gedetailleerde en

genuanceerde bevindingen van professioneel onderzoek het publieke bewustzijn zijn doorgedrongen . Net als bij de 'kronkelige weg naar Auschwitz' hebben historici een indrukwekkend gebouw van studies gebouwd die niet alleen de racistische dynamiek in de nazi-beleidsvorming en haar stamboom naar voren brengen, maar ook de meer alledaagse sociale, economische en psychologische mechanismen benadrukken die de totstandkoming ervan mogelijk maakten. In het proces hebben geleerden behoorlijk overtuigende overkoepelende antwoorden ontwikkeld op de blijvende vraag van alle holocauststudies:

"Hoe was dit mogelijk?" De antwoorden zijn ingewikkeld en stuiten op de ongeduldige voorkeur van het publiek (en soms zelfs het gilde) voor eenvoud. Hoeveel te meer geldt dat voor het specifieke onderwerp dwang- en slavenarbeid, waar we lang niet zo ver zijn gekomen in het verklaren van de wijdverbreide gretigheid van Duitse instellingen om zich met het gebruik ervan bezig te houden en dit met opmerkelijke grofheid te doen.

Waarom of in welke opzichten zijn we er niet in geslaagd om een overtuigend, algemeen begrijpelijk en geaccepteerd, en echt historisch verslag van deze zaken te geven? Ik vestig de aandacht op drie aspecten van het onderwerp waarop de literatuur verbetering behoeft, en stel daarom enkele van de uitdagingen voor die overblijven voor dit onderzoeksgebied.

Oorsprong van gedwongen en slavenarbeid

Ten eerste is er de kwestie van de oorsprong van gedwongen en slavenarbeid. Michael Allen en Paul

Jaskot heeft ons veel geleerd over de manier waarop het eigen programma van de SS in de jaren dertig vorm kreeg uit de eigenaardige mix van economische aspiraties en disciplinaire voorkeuren die kenmerkend waren voor die organisatie. Wolf Gruner heeft ons verhelderende analyses gegeven van de opkomst van dwangarbeid voor joden in het uitgebreide Polen, waarover Christopher Browning heeft geschreven; in de activiteiten van Oberführer Albrecht Schmelt in Silezië, waarbij het kader werd vastgesteld voor het SS-systeem van het leasen van Joden, eerst voor wegenbouw en daarna voor industrieel gebruik; en zelfs in de grootschalige plaatsing van dwangarbeiders in de Durchgangstrasse IV, de Atlantikwall en het nieuwe Führerhoofdkwartier in Silezië (de toepasselijke codenaam Projekt Riese). 3 De voorwaarden waaronder Duitsers werden ingezet, waren niet te vergelijken met die welke Duitsers later eisten, maar deze vroege en enorme Arbeitseinsätze dienden - samen met de programma's die jaarlijks Duitse jongeren naar het platteland stuurden om de oogsten binnen te halen - om de grenzen van wat denkbaar, toelaatbaar en haalbaar was in de hoofden van zowel nazi-beleidsmakers als Duitse burgers.

Hoe en hoe het systeem van dwang- en slavenarbeid tot stand kwam, kunnen we het beste uitleggen

Duitsers werden er zo medeplichtig aan door de manier te documenteren waarop vormen van semi-dwangarbeid van Duitsers wegglipten, de weg vrijmaakten voor en ongevoelig maakten voor mensen tot steeds extremere systemen van dwang - net zoals we doen als we uitleggen hoe toenemende discriminerende praktijken jegens Joden mogelijk gemaakt wat hen later is aangedaan. In dit verband moeten we de rol die krijgsgevangenenarbeid speelde in de radicalisering van het uitbuitingsproces explicieter maken en de manieren waarop het gebruik van Poolse en Franse krijgsgevangenen in de landbouw en de industrie plannen aanwakkerde – en niet alleen binnen de Reichsregering – voor de inzet van Russen, plannen waarvan het mislukken snel leidde tot zowel de acties van Sauckel als de uitzaaiing van Auschwitz, Majdanek en Stutthof.

Motieven achter gedwongen en slavenarbeid

Wat betreft de nauw verwante kwestie van de motieven achter het dwangarbeidssysteem en de verschillende mate van reikwijdte en intensiteit ervan, ligt de algemene interpretatieve nadruk in de literatuur op de afwisselende prioriteit van ideologie en pragmatisme en de inconsistenties die worden gegenereerd door de invloed van aanhangers van ofwel op elk gewenst moment. Dit komt overeen met de overtuiging van specialisten dat het naziregime voortdurend gevangen zat in tegenstrijdigheden die inefficiënties veroorzaakten, in dit geval ingekapseld door de wederzijds ontkennende verlangens om waarde te ontlenen aan buitenlanders, maar ze gescheiden te houden van en ongelijk te geven aan de Duitse bevolking. Toch was het zelfvernietigende karakter van het nazi-beleid duidelijk voor tijdgenoten en is het ook duidelijk voor de onderzoekers van vandaag. Als - zoals Michael Allen zo goed heeft aangetoond - dat probleem nooit echt de SS, die toegewijd bleef aan vernietiging als haar allesoverheersende prioriteit, verontrustte, dan deed het wel de particuliere industriële ondernemingen die in toenemende mate deelnamen aan dwangarbeid. Waarom deden ze dat toch, zelfs in steeds woeste vormen?

De populaire antwoorden (zelfs onder historici) zijn afgeleid langs gemakkelijke en onvruchtbare lijnen die de vermeende vrijwillige en winstgevende elementen benadrukken van het beroep van bedrijven op dwangarbeid. Industrieën schreeuwden zogenaamd om steeds meer gedupeerde arbeiders omdat ze goedkoop waren; en omdat ze goedkoop waren, deden de industrieën bijna niets effectiefs om de omstandigheden te verbeteren die hun eigen inspanningen ondermijnden. De irrationaliteit van het systeem werd zo rationeel, des te meer in het laatste oorlogsjaar toen het doel niet zozeer papieren winsten waren - die later waarschijnlijk nutteloos zouden blijken te zijn - maar het behoud van machines en managersposities ten goede. de dagen die nog komen. 4 Er zit veel waarheid in deze weergave, maar het laat ook iets doorslaggevends weg dat we prominenter moeten plaatsen in onze interpretaties van hoe het systeem van dwangarbeid functioneerde: het feit dat in veel gevallen, zoals Rolf Keller's paper aantoont, dwangarbeid niet zelfs zelf betalen. In 1941 berekenden de managers van Philipp Holzmann (die de Kongresshalle in Neurenberg aan het

bouwen was) dat het inzetten van krijgsgevangenen op steenstapeling hen eigenlijk meer kostte dan het gebruik van gratis Duitse arbeiders om dezelfde hoeveelheden te verplaatsen. 5 En Bernd Wagner, de meest recente en grondige student van de bouw van de Monowitz-fabriek van IG Farben in de buurt van Auschwitz, heeft geconcludeerd dat de enorme slavenarbeid daar slechts ongeveer 15 procent van de bouwwerkzaamheden op de locatie kon uitvoeren, wat waarschijnlijk zonder hen voltooid. 6 Dit zijn niet noodzakelijkerwijs representatieve gevallen, maar ze wijzen op iets belangrijks: betrokkenheid bij het systeem van slavenarbeid had vaak politieke en sociale oorzaken in plaats van uitsluitend economische. Voor IG Farben in Auschwitz en voor Degussa in zijn carbon black-fabriek in het nabijgelegen Gleiwitz bijvoorbeeld was de belangrijkste reden om dwangarbeiders te accepteren hun politieke waarde in de context van de onbeschikbaarheid van andere arbeiders. Het inschakelen van dwangarbeid fungeerde als bewijs dat elk bedrijf zijn uiterste best deed om de door het regime vastgestelde productiedoelen te bereiken, en dus dat elk bedrijf het waard was om zijn monopolie te behouden op de productie van specifieke goederen die essentieel waren voor de oorlogsinspanning. We kunnen deze manier van denken nog een stap verder volgen, zoals gesuggereerd door een van Helmuth Smiths formuleringen in zijn recente verhelderende boek over de antisemitische koorts die de Pruisische stad Konitz in 1900 in zijn greep hield. beschuldigingen tegen lokale joden - zelfs beschuldigingen die de Pruisische autoriteiten weigerden te erkennen - als 'een daad van trouw aan een gemeenschap'. 7 Op ongeveer dezelfde manier accepteerden en exploiteerden Duitse ondernemingen de voorwaarden van het systeem van dwangarbeid, zelfs als deze economisch weinig zinvol waren - zo weinig zelfs dat leidinggevenden in het laatste oorlogsjaar manieren moesten bedenken waarop ze deed.

Toepassingen van gedwongen en slavenarbeid

Ten slotte hebben wetenschappers met betrekking tot de toepassingen van dwangarbeid in nazi-Duitsland de afgelopen jaren veel vooruitgang geboekt bij het aantonen van de alomtegenwoordigheid van het fenomeen;

het is nu bekend dat zelfs de christelijke kerken gebruik hebben gemaakt van het systeem. Auschwitz wordt altijd genoemd, maar zelden in het nabijgelegen Blechhammer, waar de bouwmacht van de gevangenen groter was en het dodental ook kan zijn geweest, althans in 1944. Maar in dit verband, met betrekking tot het onderwerp 'Arisering', heeft de literatuur gemaakt grote vooruitgang geboekt bij het demonstreren van iets dat lang onderdrukt was: weinig delen van de Duitse samenleving slaagden er niet in om, althans op korte termijn, iets te winnen bij de onteigening van de goederen en arbeid van de onderdanige bevolkingsgroepen in de Nieuwe Orde.

coda

Er moet nog veel werk verzet worden om wat we over deze vragen hebben geleerd te integreren in een samenhangend beeld, zelfs als dat proces nooit ver genoeg zal gaan - en ook niet ver genoeg zou moeten gaan - om de enorme discrepanties tussen het lot van individuen uit te wissen. Kortom, met betrekking tot de studie van het dwangarbeidssysteem van de nazi's (een onderwerp met een grote interne diversiteit en complexiteit), is het redelijk om te zeggen dat de toestand van het veld sterk is, maar sterker zou kunnen zijn, en ik hoop nuttige suggesties te hebben gedaan manieren waarop we het kunnen bevorderen.

De zaken van genocide Michael Thad Allen

Er wordt algemeen aangenomen dat de SS gevangenenarbeid probeerde te gebruiken om haar invloed op Duitse bedrijven te vergroten en zelfs om de Duitse economie te beheersen. Maar in feite gingen Duitse bedrijven zoals Volkswagen en IG Farben naar de SS op zoek naar arbeidskrachten, en deze zakelijke partnerschappen begonnen pas tegen het einde van het Derde Rijk.

De eerste voorzichtige orders voor slavenarbeid, waarbij niet meer dan een paar duizend gevangenen betrokken waren, begonnen in 1941 toen arbeidskrachten wanhopig schaars waren. Pas in 1944 verspreidde zich een netwerk van buitenkampen over de Duitse oorlogseconomie, waarna bijna geen enkele Duitse fabriek van belang zich had aangemeld voor concentratiekampgevangenen.

Dit proces was haperend en traag, want zelfs na de Duitse overgang naar de totale oorlog probeerde de SS voortdurend haar gevangenen voor zichzelf te houden. Ook hier zijn SS-motieven grotendeels verkeerd begrepen. Velen hebben aangenomen dat de SS uit pure hebzucht aan slavenarbeid begon. Rudolf Vrba, een buitengewoon moedige man die uit Auschwitz ontsnapte en de Slowaakse verzetsbeweging op de hoogte bracht van de Holocaust, sprak over de "commercialisering" van Birkenau's vernietigingsmachinerie en de wens van de SS om de uiteindelijke winst te behalen. Deze veronderstelling - en niet Norman

Het opruiende boek van Finkelstein definieerde aanvankelijk de 'Holocaust-industrie'. "De moorden werden uitgevoerd met een efficiëntie die maar weinig experts op het gebied van tijd en beweging zouden kunnen bekritiseren, en ze betaalden rijke dividenden." 1 Historici zoals Robert Koehl hebben dit duidelijke motief ook gesuggereerd. SS-zakenlieden "kunnen niet worden omschreven als ideologisch gemotiveerd of als buitenbeentjes van de depressie, maar gewoon als zeer meedogenloze ondernemers die met een heldere blik winstkansen zagen in de uitbuiting van concentratiekamparbeiders." 2

Casestudy: Kurt Wisselinck

In 1944 deed SS-manager Kurt Wisselinck zijn uiterste best om tussenbeide te komen in de bedrijfsactiviteiten van de SS in Gross-Rosen. SS-leerlingen hadden het kamp onder zijn aandacht gebracht en geklaagd "dat hen extra porties aardappelen worden onthouden met de rechtvaardiging dat er geen meer over zijn, terwijl kan worden waargenomen dat de gevangenen het extra voedsel krijgen." 3 Iedereen die documentairebeelden heeft gezien, weet hoe gevangenen er in 1944 uitzagen: uitgemergelde huid gespannen over skeletachtige lichamen. Het sterftecijfer, dat enorm fluctueerde, bedroeg ongeveer 10 procent per jaar bij Gross-Rosen en werd zorgvuldig bijgehouden door het SS-management. 4 Een vast dieet - zelfs van restjes - zou de productie ten goede zijn gekomen; De managers van Gross-Rosen hadden dit verklaard, maar het mocht niet baten.

Wisselinck schreef rapporten, verzamelde statistieken, schakelde zijn meerdere in en eiste ten slotte de "rationalisering" van de kampkeuken om ervoor te zorgen dat een dergelijke "verduistering" niet meer kon gebeuren. 5 Kon efficiëntie zo gemakkelijk worden weggepoetst over a? Deze kruistocht benadrukte het socialisme in het nationaal-socialisme, maar Wisselinck stond niet minder vijandig tegenover het marxisme. Voordat Hitler aan de macht kwam, beweerde Wisselinck, was "primitieve huisvesting" een "voedingsbodem [Nährboden] van immoraliteit" gebleken.

en het marxisme. Hij gaf ook de banken de schuld en veroordeelde zo het communisme en het kapitalisme in één adem. 6 Hij verklaarde dat SS-compagnieën nederzettingen moesten bouwen om Arische families aan te moedigen "rijk aan kinderen". Ringen onder zijn ogen verraden vermoeidheid, maar zijn vastberadenheid is onverminderd. of het ontvangen van bevelen, maar de pose - klaar voor actie - portretteert deugden die SS-managers in zichzelf wilden zien. De man is dynamisch, de meester van moderne technologie, en - met zijn hoge voorhoofd en perfect rechte neus - een model van Duitse standvastigheid. 7 Ironisch genoeg staat in de kantlijn een bijna onleesbaar briefje gekrabbeld over een soort vergoeding van vijfentwintig Reichsmark kleingeld. De tekening toont de heroïsche ambiance die SS-officieren in leidinggevende taken verbeeldden - het soort dat Wisselinck ertoe bracht boos tussenbeide te komen bij Gross-Rosen, maar tegelijkertijd het onbeduidende papierwerk dat hun dagen vulde, zelfs toen ze het leven en de dood van mensen beheersten.

Historici hebben vaak stilgestaan bij het laatste, maar de geschiedenis van het bedrijfsimperium van de SS had veel meer te danken aan het eerste.

SS-bedrijven

De bedrijfsavonturen van de SS begonnen in de eerste jaren van het Derde Rijk. De eerste,

Nordland Verlag, werd opgericht in de laatste weken van 1934 en bracht in de volgende tien jaar ongeveer 200 publicaties uit; het beloofde "het SS-wereldbeeld naar de SS-leden en naar de mensen te brengen". 8 Dergelijke politieke pretenties vormden een van de weinige constanten van SS-ondernemingen voor het volgende decennium, en vaker wel dan niet brachten de bedrijfsleiders van de SS de meer traditionele motieven zoals winst terzijde, vaak ten koste van hun eigen balansen.

Deze SS-ondernemingen vervingen vaak pretentie voor gezonde zaken. Misschien wel het meest onwaarschijnlijke was dat Anton Loibl - een van Hitlers chauffeurs en een zelfbenoemde onafhankelijke uitvinder - in september 1936 Heinrich Himmler overtuigde om te investeren in een onderzoeks- en ontwikkelingsbedrijf voor 'alle soorten technische artikelen'. 9 Loibl zelf bezat slechts een nepoctrooi voor een fietslamp, maar hier was een andere zorg van de SS-business: een bijna kinderlijke fascinatie voor technologische nieuwigheden en de 'Duitse inventieve geest'. Tegen het einde van het Derde Rijk zou deze houding tot uiting komen in Himmler's poging om de V-2-raketten te besturen, een echt hightechproject. Maar in de vroege jaren 1930 bleek het fietslicht een van de vele SS-debacles te zijn. Accountants die later werden ingeschakeld door Oswald Pohl, algemeen directeur van alle SS-bedrijven, noemden deze vroege bedrijven 'erger dan ellendig'. 10 Geen van hen had gevangenen in dienst, een praktijk die pas in 1937-39 begon. Zelfs toen bleef gevangenisarbeid beperkt tot SS-bedrijven en staatsbedrijven en was het niet beschikbaar voor particuliere bedrijven. Hun invloed in de grotere Duitse economie was onbeduidend. Desalniettemin heeft de SS de concentratiekampen nu omgebouwd tot slavenarbeiderscombinaties. Hier maakte de SS keuzes die niet toevallig waren. Bouwtoeleveringsindustrieën vormden de belangrijkste sector van SS-holdings en in april 1938 richtte de SS de Duitse Earth and Stone Works op. Dit bedrijf verwachtte zijn producten te verkopen aan verschillende monumentale bouwprogramma's in het hele Reich; de belangrijkste, het best onderzocht door historicus Paul Jaskot, waren de plannen van Albert Speer voor 'Führergebouwen'. Speer bood zelfs een voorschot aan van 9,5 miljoen Reichsmark voor baksteen en natuursteen, een betaling die neerkwam op een renteloze lening. Tegen september 1941

Speer had met de SS een contract gesloten voor de exclusieve rechten op het zeldzame rode graniet dat in Natzweiler werd gewonnen voor gebruik in het Duitse Stadion. 11 Ondanks de vergoedingen die van eigenaar wisselden, probeerde de SS van minachting voor winst een deugd te maken. "De SS vermijdt fundamenteel zakelijke inspanningen met als enig doel geld te verdienen", schreef Pohl in 1941. "Het feit alleen al van onze culturele doelen leidt onze bedrijven op bepaalde paden die een puur privé-zakenman nooit zou durven en dit veroorzaakt van tijd tot tijd verliezen. tijd." Mochten sommige ondernemingen daadwerkelijk geld opleveren, dan is het de wil van de Reichsführer-SS dat winsten van lucratieve bedrijven worden omgeleid om de verliezen van anderen te dekken. hij herwerkte ze om "kolonistenmeubels" te produceren. In januari 1942 eiste Himmler de onmiddellijke uitbreiding

van de Duitse commerciële operaties om te voorzien in minimaal 80 procent van de bouwbehoeften van de SS-nederzettingen. "Als we niet [uitbreiden]," waarschuwde Himmler, " we zullen nooit... huizen krijgen voor onze SS'ers in het Reich, noch zal ik, als Reichskommissar voor de versterking van de Duitse natie, in staat zijn om de huizen te bouwen die we nodig zullen hebben om Oost-Duits te worden. 1942 Pohl had Hans Kammler aangeworven, een burgerlijk ingenieur met substantiële ervaring in de bouw van nederzettingen; samen richtten ze een verticaal geïntegreerde SS-bouwcombinatie op. Kammler stelde voor om SS-bouwbrigades te organiseren en vroeg om meer dan 160.000 nieuwe gevangenen om hen te bemannen, "krijgsgevangenen, joden , en anders opgesloten buitenlanders, enz." 15 Deze bouwbrigades bouwen nederzettingen voor Himmler's Rijkscommissariaat voor de versterking van de Duitse natie. De industriële holdings van de SS, die ook duizenden gevangenen in dienst hadden, moesten de bouwmaterialen en grondstoffen leveren. Himmler was van mening dat alleen een volledig geïntegreerd imperium van slavenarbeid kon bijdragen aan het succes van de culturele missie van de SS na de oorlog - een punt dat hij voortdurend herhaalde.

De oorlog zal geen zin hebben als we over twintig jaar geen volledig Duitse vestiging van de bezette gebieden hebben ondernomen. . . . Als we de stenen hier niet leveren, als we onze kampen niet vullen met slaven [om] onze steden, onze dorpen, onze boerderijen te bouwen, zullen we na de lange oorlogsjaren het geld niet hebben om de nederzettingen in te richten. op zo'n manier dat echte Duitse mannen erin kunnen leven en wortel kunnen schieten in de eerste generatie. 16 Pohl en Kammler werkten koortsachtig aan de bouwbehoeften van de SS en dienden in januari 1942 een budget in van dertien miljard Reichsmark; ondanks dit aanzienlijke bedrag vroeg Himmler hen echter om groter te denken. De enorme omvang van hun plannen is verbluffend, vooral als je bedenkt dat de Duitse economie begin 1942 midden in een pijnlijke overgang naar een totale oorlog verkeerde. Toch projecteerde Kammler plichtsgetrouw meer dan het dubbele van het oorspronkelijke bouwvolume. Toch schrapte Himmler een schatting van 20-30 miljard Reichsmark en schreef 80-120 miljard (ongeveer 50-80 procent van het bruto binnenlands product van Duitsland in 1942) in de marge. 17 Ter vergelijking: de totale industriële investering van Duitsland in 1942 bedroeg 5,9 miljard Reichsmark, een investering die pas in 1953 werd overtroffen. 18 Deze plannen verklaren ook Himmler's bekende toespeling op "grote industriële projecten" in een bevel van 26 januari 1942 aan Richard Glücks, inspecteur van concentratiekampen. "In de komende dagen zal ik . . . 100.000 Joden en tot 50.000 Joden sturen. In de komende weken zullen de concentratiekampen grote industriële taken toegewezen krijgen. SS

Generaal-majoor Pohl zal u over de details informeren." 19 Historici hebben vermoed dat de verklaring van Himmler louter camouflage was, bedoeld om zijn werkelijke bedoeling te verbergen om Joden naar het oosten te sturen naar de moordkampen; anderen speculeren dat de SS van plan was deze Joodse arbeiders te gebruiken om wapenfabrieken om zichzelf om te vormen tot een staat binnen de staat, maar er kan weinig twijfel over bestaan dat

Himmler deze gevangenen bedoelde om te dienen in het massale bouwprogramma dat hij voorstelde voor de Arische nederzettingen.

Geen van deze plannen bemoeide zich met genocide. In feite gingen slavenarbeid en genocide tegelijkertijd door gedurende de hele geschiedenis van de Holocaust. De 150.000 "Joden en Jodinnen" waarop Himmler zinspeelde, vertegenwoordigden slechts een klein deel van zelfs de West-Europese Joden. Het was nooit de bedoeling van de SS om zoveel Joden opzij te zetten voor arbeid als om regelrechte moorden, maar deze 150.000 kwamen bijna exact overeen met het aantal gevangenen dat door Kammler was voorgesteld voor de SS-bouwbrigades.

Conclusie: totale oorlog

Hoe grandiozer de 'vredesopbouw'-plannen werden, hoe grimmiger de vooruitzichten van Duitsland in de oorlog bleken te zijn. Toch waren er enkele verontrustende continuïteiten. de SS werkte samen met het Duitse leger, de luchtmacht en particuliere bedrijven om de "Wonder Weapons" te bouwen - de V-1- en V-2-raketten. Met behulp van teams van gevangenen voltooide Kammler uiteindelijk 500.000 vierkante meter fabrieksruimte. Tijdens het proces werden duizenden gevangenen doodgewerkt, waardoor de V-2-raket (zoals Michael Neufeld stelt) het enige moderne wapensysteem is dat tijdens de productie meer slachtoffers doodde dan wanneer het werd ingezet tegen de vijand in de strijd. 20 Gedurende de hele oorlog liet de SS haar plannen voor een utopie van rassenoverheersing nooit varen. Terwijl de uiteindelijke overwinning steeds ongrijpbaarder bleek, bleven Pohl, Kammler en Himmler verwijzen naar de Nieuwe Orde die ze aan het Oosten wilden opleggen; ze spraken alleen maar af over zulke plannen alsof ze onmiddellijk gerealiseerd zouden worden.

Als de utopie van het Rijkscommissariaat voor de versterking van de Duitse natie vervaagde, verdween ze niet: wat SS-managers het "Vredesprogramma" of "Vredeprogramma" noemden,

Bouw" bleef de verbeelding van SS-industriëlen prikkelen. Nog in de zomer van 1943, toen de Sovjets zich voorbereidden om de Duitsers bij Koersk te verpletteren, schreef Kammler aan

Himmler over het "gigantische programma van de SS na het einde van de oorlog". De SS had "de voorwaarden voor een snelle overwinning" nodig om "op deze manier de faciliteiten ... voor vredeswerk [Friedensarbeit]" veilig te stellen. 21 Het is populair om de SS te zien als een plunderend instituut binnen de Duitse samenleving, een instituut dat erop uit is rivaliserende agentschappen over te nemen, maar het zou een grove vergissing zijn te geloven dat Kammler's inspanningen haaks stonden op de Duitse industriële managers of dat zijn fixatie op SS "vredesvrede". projecten" vervreemdde de oorlogsplanners in Speer's Ministerie van

Cultuurbeleid en politieke onderdrukking: nazi-architectuur en de ontwikkeling van SS-dwangarbeid

Concentratiekampen* Paul B. Jaskot

Naast het gebruik als propaganda, werd kunst grondig geïntegreerd in de uitvoering van het nazi-staats- en partijbeleid. Omdat artistieke en politieke doelen geïntegreerd waren, was kunst niet alleen het onderwerp van repressief beleid, maar beïnvloedde het op haar beurt ook de formulering van die zeer repressieve maatregelen. In het Derde Rijk kreeg het kunstbeleid een steeds autoritairder karakter; kunstproductie werd echter ook een middel waarmee andere autoritaire instellingen hun onderdrukkingsvermogen konden ontwikkelen.

Het probleem

We kunnen de specifieke politieke functie van kunst analyseren door te kijken naar het belang van de SS om haar dwangarbeidsoperaties te richten op de monumentale bouweconomie. De in nationaal-socialistisch Duitsland. Tegen 1941 had de SS contracten gesloten voor specifieke gebouwen op de site van Neurenberg en begon de dwangarbeid in de kampen te organiseren in overeenstemming met deze prestigieuze opdrachten. Door deze geschiedenis te reconstrueren, wordt de omvang van de economische operaties van DEST en de ambities van SS om haar ondernemingen aan te passen aan specifieke architecturale projecten blootgelegd.

Omdat de dwangarbeid van gevangenen de sleutel was tot deze ambities, is het van cruciaal belang om te onderzoeken hoe arbeid werd gemobiliseerd, gebruikt en gemaximaliseerd om de relatie tussen de SS en de monumentale bouweconomie te onderzoeken. Vandaar dat de houding tegenover en het gebruik van dwangarbeid voor architectonische projecten het laatste aspect van de kwestie vormt. Zoals Michael Allen heeft opgemerkt, hadden SS-middenmanagers misschien grootse plannen, maar ze werden op de camping vaak genegeerd door de commandanten en SS-personeel, die niet zouden stoppen met het misbruiken en vermoorden van gevangenen, gewoon om een of andere bureaucratische economische agenda te dienen. 3 Nog steeds (in ieder geval tot 1942) volgden SS-bestuurders het voorbeeld van Heinrich Himmler door arbeid niet te zien als individuele arbeiders die meer of minder efficiënt konden worden gemaakt op basis van veranderende prikkels of omstandigheden, maar eerder als een andere hulpbron in het productieproces. Vanwege haar controle over een steeds groter wordend aantal mensen, hield de SS zich minder bezig met het verloop van haar personeel in de barre omstandigheden van de kampen dan met de productiviteit van haar economische ondernemingen. De efficiëntie van de arbeider werd minder een probleem naarmate die arbeider verder verwijderd was van het vertegenwoordigen van het racistische of politieke ideaal van de nazi-staat. Integendeel, het politieke doel om kampgevangenen te straffen ging samen met de

economische expansie van SS-ondernemingen in een enge focus op de productiviteit van de gevangene in dienst van de bouweconomie.

The Party Rally Grounds in Neurenberg en de bouweconomie (1933-1945)

Het besluit van de SS om enkele van haar dwangarbeidsoperaties te concentreren op gebouwen voor Pohl, om vóór het vredesakkoord te trainen (voor de monumentale gebouwen die daarna beginnen): 1) ten minste 5.000 steenhouwers, 2) ten minste 10.000 metselaars. Als men bedenkt dat er in heel Duitsland voor de oorlog slechts ongeveer 4.000 opgeleide steenhouwers waren, is de omvang van deze educatieve taak gemakkelijk te herkennen en te overzien. Maar we zullen deze 5.000 steenhouwers gebruiken, aangezien er al een order van de Führer bestaat waarvoor de Deutsche Erd-und Steinwerke GmbH (als een concern van de Schutzstaffel) bij het begin van de vrede minstens 100.000 kubieke meter steen moet leveren. graniet jaarlijks voor de monumentale gebouwen van de Führer. Dat is meer dan alle steengroeven in het oude Reich [Duitsland van vóór 1938] voor de oorlog hadden geleverd! 15 Himmler probeerde hier duidelijk het plan te rechtvaardigen in termen van de bouweconomie als geheel en beschreef het expliciete verband tussen SS-concerns en monumentaal bouwen in Duitsland. Vergelijking van het aantal potentiële steenhouwers in gevangenschap met die in particuliere ondernemingen geeft aan dat Himmler met de voltooiing van deze plannen een dominante plaats voor de SS in de bouweconomie wilde veiligstellen. Het dwangarbeidsbeleid werd geformuleerd door middel van een stapsgewijs proces waarin steeds radicalere alternatieven konden worden bereikt voor wat Henry Friedlander heeft geïdentificeerd als een "politiek van uitsluiting". 16 doden bij Flossenbürg en 25-30 procent van de meer dan 113.000 doden bij Mauthausen kunnen worden verklaard in de periode 1938-43. Deze percentages lijken alleen maar laag omdat de overgrote meerderheid van de sterfgevallen in de kampen plaatsvond in de laatste paar maanden van de oorlog, toen de SS gevangenen in groten getale vanuit het Oosten naar binnen dreef (waarbij de hygiënische omstandigheden nog verder verslechterden). Van 1938 tot eind 1944 waren deze percentages echter hoog in verhouding tot de geregistreerde sterfgevallen nadat de bewapeningswerkzaamheden in 1943 begonnen. irrationele uitbuiting van gevangenen in concentratiekampen.). Merk echter op dat de tekst van Schulte grotendeels hetzelfde terrein bestrijkt als Allens oorspronkelijke proefschrift.

3. Zie in het bijzonder Allen's bespreking van het "primaat van politiewerk" bij het reguleren van de kampomgeving in Allen, "The Banality of Evil Reconsidered", Central European History 30 (januari 1998), pp. 260-68. 4. Bespreking en ontwerp van de wet van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (goedgekeurd door Hitler) voor de oprichting van de ZRPT in BundesArchiv, Koblenz, R2/11901.

DEEL II JOODSE DWANG- EN SLAVENARBEID

Jaren van introductie (1938-1939)

Dwangarbeid werd gebruikt als instrument om Joden en andere slachtoffers te vervolgen in het door de nazi's gedomineerde Europa. Toen de nazi's in 1933 aan de macht kwamen, hadden ze echter geen plannen om dwangarbeid in te voeren als een beleid dat gevolgen had voor de Duits-joodse bevolking; hun doel was eerder om alle joden uit Duitsland te verdrijven. Na de annexatie van Oostenrijk bij het Reich in maart 1938 nam het aantal joden dat in Duitsland woonde toe met 200.000.

Dit feit was in tegenspraak met het uitzettingsbeleid dat sinds 1933 van kracht was; bovendien waren de meeste Oostenrijkse joden arm. De nazi-leiders erkenden deze nieuwe situatie en probeerden de uitzetting met geweld af te dwingen of (als alternatief) alle staatsmaatregelen te centraliseren en te coördineren om verdere onverwachte gevolgen te voorkomen. 2 Tijdens de jaren 1930 deed zich een cruciaal probleem voor: elke maatregel om joden te verdrijven leidde alleen maar tot meer verpaupering binnen deze doelgroep. Met dit fenomeen van groeiende sociale afhankelijkheid van de kant van duizenden behoeftige joden, werd het algemene plan onderworpen aan onverwachte tegenstrijdigheden binnen het kader van een explosieve sociale sfeer. Vandaar dat het snelle proces van joodse verarming een steeds belangrijkere rol speelde in de strategiediscussies binnen de nationaal-socialistische leiding en op ministerieel niveau, een feit dat historici zelden hebben gewaardeerd. 3 Nazi-leiders begrepen dat tienduizenden mensen zonder Deze maatregel kwam voort uit het beleid van gescheiden verplichte arbeid dat sinds het midden van de jaren dertig door lokale Duitse welzijnsbureaus op joden werd toegepast. werkloze Joodse mannen die onder dwang werden gerekruteerd in Frankfurt. De burgemeester zette een "kamp" op in de balzaal van de plaatselijke herberg, die elke week door een ander gemeenteraadslid werd geïnspecteerd. Hoewel er geen overeenkomstige officiële richtlijnen waren, ontvingen de mannen van deze "joodse bemanning" (Judenkolonne) extreem lage lonen, mochten ze zich niet vrij bewegen en werden ze strikt gescheiden van de lokale bewoners. 9 In de zomer van 1939 hadden talloze Duitse gemeenten - of beter gezegd hun bouw-, tuin-, park- en begraafplaatsafdelingen - duizenden joodse dwangarbeiders in dienst op begraafplaatsen, vuilnisbelten en kermisterreinen; voor de aanleg van straten, parken, sportvelden en stadions; voor het schoonmaken van straten of het verwijderen van sneeuw; en voor werk in gemeentelijke elektriciteitscentrales en gasfabrieken.

Jaren van expansie (1940-1941)

Als onderdeel van hun oorlogsstrategie hadden nazi-leiders vage plannen ontwikkeld om een algemeen systeem van dwangarbeid in te voeren voor alle Duitse en Oostenrijkse joden.

Hitler wilde zelf de beslissing nemen over deze kwestie, maar met het oog op de blitzkrieg in Polen, hij en anderen

Nazi-leiders besloten alle overgebleven Joden uit het Reich naar het Oosten te deporteren. Hitler eiste dat de veiligheidspolitie 300.000 Joden, de meesten verarmd, van Duitsland en Oostenrijk naar Polen vervoerde. Deze richtlijn verving de eerdere plannen om binnen het Reich een algemeen systeem van dwangarbeid in te stellen. .000 Joden als dwangarbeiders van de Warthegau naar het Reich. Gedreven door zijn doel om alle joden uit Duitsland te verdrijven, wees Hitler dit plan echter onmiddellijk af. 16 Daarna, tussen oktober 1941 en mei 1942, rekruteerden de arbeidsbureaus van verschillende Warthegau-districten meer dan 13.000 joodse dwangarbeiders en stuurden ze naar kampen binnen het geannexeerde gebied. 17 Het waren dus niet de SS, maar de arbeidsbureaus die het dwangarbeidsprogramma in de Warthegau organiseerden. Zowel de politiek riskante sociale situatie van de joden als de economische nood leidden tot verandering. Na besprekingen tussen de SS en de regering van de bezette gebieden droeg de SS in 1940 het gezag over aan laatstgenoemde. 18 Het Arbeidsdepartement van het Generalgouvernement maakte onderscheid tussen twee vormen van arbeid die geschikt is voor joden: enerzijds dwangarbeid in kampen – duidelijk kampen beheerd door de SS – waarin joodse gevangenen geen loon zouden verdienen; en anderzijds vrije arbeid buiten deze kampen. Onder een "vrij contract" zouden joodse dwangarbeiders 80 procent van het loon van niet-joodse Polen ontvangen. 19 In feite was de term "vrije arbeid" een eufemisme, aangezien dergelijke tewerkstelling in werkelijkheid dienstplichtige arbeid betekende, aangepast aan het model dat in Duitsland werd toegepast, waar Joden tewerkgesteld waren in gesegregeerde werkbendes, een lager loon verdienden en vaak gedwongen werden om in gesegregeerde arbeidskrachten te leven. kampen. Onder het gezag van de Arbeidsadministratie waren eind 1940 meer dan 700.000 Poolse Joden gerekruteerd om te werken in de bezette Poolse gebieden. tweede contingent, die veel meer geluk hadden, mede dankzij de steun van Servische partizanen. 13 De beproeving van de overlevende arbeidsmilitairen eindigde niet met hun aankomst in Hongarije. Enkele dagen na hun hergroepering werden de mannen die niet konden ontsnappen gedeporteerd naar verschillende Duitse concentratiekampen.

De Duitse bezetting en het pijlkruistijdperk

De Duitse bezetting van Hongarije op 19 maart 1944 Hoewel arbeidsmilitairen (vooral degenen die in Oekraïne en Servië waren ingezet) nog steeds door hun superieuren werden mishandeld, werden ze gered van de dreiging van gettovorming en deportatie. Een aantal fatsoenlijke Hongaarse officieren heeft enkele duizenden Joodse mannen van een wisse dood gered door hen in dienst te nemen. Andere officieren die zich inzetten voor de algemene toepassing van de "Endlösung"

programma deed er echter alles aan om zoveel mogelijk arbeidskrachten te deporteren.

14 Grootschalige wreedheden vonden plaats in Kiskunhalas, Pusztavám en verschillende andere plaatsen in West-Hongarije. 16 De meeste arbeidsmilitairen die deze wreedheden overleefden, werden naar het Derde Rijk gedreven waar ze in verschillende concentratiekampen terechtkwamen,

inclusief Mauthausen en Günskirchen.

Samenvatting en conclusie

Beginnend in het midden van de jaren 1930, de Hongaarse Wat kunnen we leren over de ervaring van het slavenwerkkamp uit de "verzamelde herinneringen" (in expliciete juxtapositie met het begrip "collectieve herinnering") van het Duitse wetboek van strafrecht vereist bewijs met betrekking tot de "kwaadaardige" of "wrede" manier waarop de moord gepleegd is, of de "lage motieven" achter de moord. Veel meer dan enige andere vorm van getuigenissen van overlevenden, biedt deze specifieke verzameling getuigenissen een geconcentreerde focus vanuit het perspectief van de slachtoffers op zowel het gedrag als de houding en mentaliteit van het Duitse personeel in Starachowice.

Voor de gevangenen was het vermogen om onderscheid te maken tussen Duitse daders een sleutel tot overleven.

Afgezien van de vele onopvallende Duitsers wier gedrag zich niet in het geheugen van de overlevende heeft gegrift, komen er drie categorieën Duitsers naar voren. De eerste categorie bestond uit de "gevaarlijke" Duitsers (zoals Althoff) die vaak en gretig doodden.

De tweede categorie bestond uit "corrupte" Duitsers; dit waren mannen die vatbaar waren voor steekpenningen en met wie onderhandelingen werden gevoerd en zakelijke deals werden gesloten. De belangrijkste voorbeelden waren de stafchef, Leopold Schwertner, en

Baumgarten. Tijdens de kampperiode verschoof het brandpunt van steekpenningen en onderhandelingen van Schwertner naar Baumgarten, en in ieder geval enkele getuigenissen wijzen erop dat Baumgarten een rol speelde bij de verwijdering van zowel Althoff als Kolditz. 11 In zijn dubbele hoedanigheid van manager binnen de munitiefabriek en commandant van de Joodse werkkampen, streefde Baumgarten ernaar de bedrijfsproductie en winsten te vergroten en zijn eigen zakken te vullen. Beide doelen waren het best gediend door te onderhandelen met en af te persen van (in plaats van te doden) zijn Joodse arbeiders.

Naast de gevaarlijke en corrupte Duitsers bestond de derde en zeker kleinste categorie uit de 'fatsoenlijke' Duitsers bij wie joodse gevangenen onderdak en bescherming vonden. Het meest opmerkelijk in dit opzicht waren een man genaamd Fiedler (in sommige getuigenissen Fickler genoemd), die de zagerij en houtzagerij in joodse handen had overgenomen, en zijn

plaatsvervanger Piatek. 12 Samen hadden ze de leiding over het Tartak-kamp, waar joden niet alleen beter gekleed en gevoed waren, maar vooral veiliger. Fiedler verzekerde hen persoonlijk dat er niets met hen zou gebeuren zolang hij daar was. 13 Het kamp had inderdaad geen bewakers, want de gevangenen probeerden niet te ontsnappen.

Integendeel, ze betaalden om zichzelf of hun familieleden daarheen te laten overplaatsen. 14 Heel eenvoudig: geen enkele plaats in dit deel van Polen was veiliger voor joden.

Gevangenisleven en Prisoner Society

De oorspronkelijke gevangenen werden op basis van een soort anciënniteit in drie groepen verdeeld: de aparte huisvesting met hun vrouwen en in sommige gevallen met hun kinderen, die ze naar het kamp hadden mogen brengen. 18 Ook konden ze contact onderhouden met mensen buiten het kamp en zelfs hen in de stad bezoeken om zaken te doen of toegang te krijgen tot bij vrienden verstopte kostbaarheden. 19 In talloze getuigenissen werden Wilczek en de kampelite ervan beschuldigd goed te leven en te eten, in feite te stelen van de gemeenschappelijke voedsel- en kledingvoorraad terwijl de rest van het kamp honger leed en in lompen gekleed was. 20 Twee getuigenissen vormen een nog ernstiger aanklacht: Wilczek en de kampraad namen deel aan selecties en hielpen in feite de Duitsers beslissen wie zou leven en wie zou sterven. 21 Vele en andere leden van de kampelite, evenals enkele die probeerden in te grijpen, werden gewurgd. 24 Toen de trein Birkenau bereikte, werden hun lichamen opgestapeld op het perron zodat iedereen ze kon zien, en het verhaal van hun lot verspreidde zich snel onder de andere Starachowice-joden.

De vitale rol die de corruptie en hebzucht van Baumgarten speelden in de geschiedenis van de kampen roept de logische vraag op hoe dergelijke grootschalige, systematische omkoping kon worden gefinancierd. In Starachowice probeerde, net als in andere kampen, vrijwel elke gevangene om van de werkplaats materialen te 'organiseren' die in verkoopbare goederen konden worden verwerkt. Dergelijke goederen werden vervolgens op de bouwplaats verhandeld of het kamp uit gesmokkeld (wanneer de meer welwillende Oekraïense bewakers dienst hadden) en op de zwarte markt aan Polen verkocht. 25 Een groot deel van deze inkomsten vloeide vervolgens naar de kampraad door de aankoop van zowel extra eten als voorkeurswerkopdrachten. 26 Naast dergelijke inkomsten uit individueel gevangeneninitiatief was er echter een ondergrondse economie van aanzienlijke complexiteit die de kampraad in staat stelde het cruciale netwerk van omkoping te financieren. Binnen het kamp hadden de Duitsers een groep bekwame ambachtslieden verzameld, bekend als de Konsum, om voor hen te werken. Naast het werken voor de Duitsers werkte de Konsum ook voor de kampraad, die haar van grondstoffen voorzag en de goederen verkocht. 27 Het meest ongewone kenmerk van de ondergrondse economie van Starachowice, die haar een beslissend voordeel gaf in de interne dynamiek van de kampmaatschappij, was dat de

Conclusie

De ervaring van de joodse slavenarbeiders in de Starachowice-kampen was op belangrijke manieren atypisch. Het feit dat velen van hen in hun geboorteplaats werden opgesloten en toegang bleven houden tot een deel van hun eigendommen, was hoogst ongebruikelijk. Evenzo staat de toevallige combinatie van factoren die hebben bijgedragen aan het overleven van een aanzienlijk overblijfsel in schril contrast met het lot van zoveel joodse werkkampen waaruit vrijwel niemand het heeft overleefd. Maar op andere manieren belicht de geschiedenis van de fabriekskampen in Starachowice het bredere fenomeen van joodse slavenarbeid. Fabrieksmanagers in Polen toonden geen interesse in het joodse leven, maar ze waardeerden wel joodse arbeid, te meer daar arbeid een steeds schaarser goed werd binnen het Duitse rijk.

In de jaren vóór de 'Endlösung' kozen lokale gettobeheerders in Polen (wanneer ze aan zichzelf werden overgelaten) voor productie boven uitputting en probeerden tijdelijke voorzieningen te creëren. Tijdens de Sovjetbezetting werden we uit ons appartement gezet en toegewezen aan een privéwoning op de buitenwijken van de stad, die vroeger werd bezet door lokale Duitsers (Volksduitsers) die Czernowitz ontvluchtten naar Duitsland toen de Sovjets kwamen.

Omdat er in dat gebied nog maar weinig joden waren achtergebleven (velen werden vermoord door de Roemenen), zaten we verstopt in de velden toen we de nadering van de Duitsers en Roemenen opmerkten.

Uiteindelijk trokken de Duitsers ons huis binnen en vestigden zich daar.

Onder dekking van de nacht gingen we naar een ander gebied en vonden onderdak in een huis van een kennis. Dit hielp niet: een paar dagen later werden mijn ouders, broer en twee tantes uit huis gehaald en tegen de muur gezet om neergeschoten te worden door wat hij voor ons kon doen. We vroegen hem of hij ons een pasje kon geven zodat we vrij door de stad konden circuleren, wat hij deed. Omdat we dachten dat deze pas ons bescherming zou bieden, waren we blij.

We keerden terug naar het huis waar we eerder vandaan waren gehaald. Toen realiseerden we ons dat het erg gevaarlijk zou zijn om daar te blijven, dus mijn vader kon onderdak regelen in een kelder van een groot appartementencomplex in het centrum van Czernowitz. We vertrokken de volgende dag, ieder van ons nam mee wat hij of zij kon dragen.

Toen we op het punt stonden een militair kamp te passeren, hoorden we plotseling veel schoten. De frustratie van het leven in zo'n ellende heeft mensen geconditioneerd en voorbereid om te willen vertrekken. Elke dag werd een andere straat of wijk ontruimd en werden de bewoners naar het centraal station gebracht. Te midden hiervan realiseerden de

autoriteiten zich dat de stad niet zou kunnen functioneren zonder enkele belangrijke Joodse mensen en begonnen bepaalde mensen toestemming te geven om te blijven. Er waren twee soorten machtigingen, een afgegeven door de gouverneur en een afgegeven door de burgemeester (die enigszins joods was). Mensen met deze machtigingen werden in 1942 rechtstreeks over de rivier de Bug naar de Duitsers gedeporteerd en uitgeroeid.

Eenmaal op het station werden we in goederenwagons gepropt zonder voedsel, water of sanitair. Na een paar dagen kwamen de auto's aan in Marculesti in Bessarabië en werden we naar een pils gebracht omringd door prikkeldraad en Roemeense gendarmes. We kregen te horen dat iedereen alle persoonlijke documenten, identiteitsbewijzen, geboorteaktes, huwelijksaktes, foto's, geld, juwelen enz. moet inleveren.

In plaats van hun sieraden in te leveren, gooiden sommige mensen alles in een heel diepe fontein in de pils. Ieder van ons werd gedwongen zich te onderwerpen aan een grondige persoonlijke lichaamscontrole; als een van de bovenstaande items zou worden gevonden, zou de persoon ter plekke worden neergeschoten.

Met andere woorden, we werden ontmenselijkt en bleven achter met alleen de kleren op onze rug en een bundel die voornamelijk uit beddengoed bestond.

Nadat de inspectie was voltooid, werden we naar de poort geleid waar konvooien werden gevormd om te voet naar een onbekende bestemming te marcheren. De ironie was dat 30-40 meter van de poort boeren met paarden en buggy's klaar stonden om ons tegen geld te vervoeren. Omdat de meeste mensen niet het risico liepen iets waardevols achter te houden, werden ze gedwongen te lopen met alles wat ze maar konden dragen.

Dit werd erg moeilijk en veel mensen bleven achter, vooral ouderen, zieken en kinderen. Het was bitter koud. De achterblijvers werden neergeschoten en op de weg achtergelaten. Mijn vader kon niet lopen en bleef achter. Ik rende terug, gooide wat van zijn lading weg en kon hem met het konvooi meenemen.

We werden uiteindelijk naar een bos gebracht dat Cosauti heette. Het was erg koud, afwisselend regen en sneeuw. We werden continu geslagen en ontelbare aantallen stierven.

Sommige gedeporteerden van eerdere groepen verschenen in lompen, zonder schoenen en erg hongerig, en begonnen de doden uit te kleden. We waren geschokt toen we dit zagen gebeuren. Hun antwoord was: "Als jullie Boekovijnen zo lang weg zijn als wij, zullen jullie hetzelfde doen."

Van daaruit gingen we verder naar de rivier de Dnjestr. We staken een smalle brug over de brede rivier over en waren nu in Transnistrië, een door Roemenië bezet gebied van de

Oekraïne. Hier voegde de Oekraïense militie zich bij de Roemeense gendarmes.

De modder in de velden was diep en erg dik. De meesten van ons zijn onze schoenen kwijtgeraakt. Het was moeilijk om te bewegen omdat je je voeten niet uit de modder kon trekken. We hadden enorme honger en aten de suikerbieten van de velden, waar we erg ziek van werden. 's Nachts verbleven we in open velden gehavend door wind, regen, sneeuw en kou, waarbij we veel doden achterlieten.

Uiteindelijk kwamen we aan in Crijopol. Veel van de Oekraïense Joden daar waren vermoord door de Einsatzgruppe D, dus we konden geen hulp verwachten. We kwamen veel gedeporteerden uit eerdere konvooien tegen die al ziek waren van tyfus.

Daarna werden we naar Obodowka gemarcheerd. Onderweg gebeurden er vreselijke dingen en kwamen we dezelfde modder en barre weersomstandigheden tegen. We werden in stallen geplaatst die bezet waren door eerdere gedeporteerden. De stank en de kou waren ondraaglijk. Uitgeput vielen we in slaap op de grond met onze rugzakken op onze rug of op de grond naast ons. Toen we de volgende ochtend wakker werden, waren de rugzakken van mijn broer en moeder weg, en naast ons lagen veel doden. Het was nu begin december. We werden naar Bershad gebracht, een klein stadje waar ongeveer 4.000-5.000. Een commissie van de Joodse gemeenschap functioneerde met een eigen militie en sanitair bedrijf. De commissie maakte een lijst van alle gedeporteerden, gaf identiteitsbewijzen af en moest mensen zoeken toen de Duitsers en Roemenen arbeiders nodig hadden. We probeerden ons te verbergen wanneer dergelijke zoekopdrachten werden uitgevoerd, maar dit was niet altijd mogelijk. Bij één gelegenheid werden de meeste mannen gepakt en naar een bos gebracht om hout te kappen. Na ongeveer vier weken keerden enkele mannen terug; de anderen niet.

In de winter van 1943 verzochten de Duitsers om valide mannen naar Nikolaev te sturen om een brug te bouwen. Dit was een van de grootste eisen. Het was een extreem koude dag. Ik werd betrapt op het dragen van een licht jasje en praktisch geen schoenen. Op weg naar de comandatura (de commandopost van de lokale politie) zag mijn broer - die toen nog maar veertien was - me ijskoud in het konvooi. Hij wilde naar ons huis rennen om me de enige jas te brengen die onze familie bezat, maar ik schreeuwde tegen hem dat hij het niet moest doen.

Gelukkig kozen de Roemenen echter niet voor mij omdat ze dachten dat ik onderweg zou bevriezen. Mijn geluk! Het werk in Nikolaev was erg zwaar. De mensen moesten in ijskoud water werken en velen stierven. Bovendien, als een deel van het werk niet volgens het plan van de Duitsers werd gedaan, zouden ze de mensen in een rij opstellen en elke tiende persoon executeren. Door een plaatselijke Jood te volgen die in dezelfde wijk woonde, I

ontdekte een soort catacombensysteem onder de straten van de stad dat kon worden bereikt door door een typisch Russische oven te kruipen en een doorgang aan de achterkant

te bereiken die naar ondergrondse tunnels leidde. We verstopten ons van tijd tot tijd in deze tunnels.

De commandant van Bershad, een luitenant genaamd Ghineraru, was buitengewoon wreed. Hij reed soms op een motorfiets door het getto, pakte een jonge jongen of jonge man op, bond hem vast aan de motorfiets en reed met zeer hoge snelheid over de geplaveide straten. Ook in Bershad werden de lichamen van neergeschoten mensen dagenlang aan telegraafpalen gehangen.

Een vriend (die de textielschool had afgerond) en ik vonden een kapot houten handweefgetouw. Om te voorkomen dat we uitgekozen werden voor handenarbeid buitenshuis, vroegen we de commandant om ons toe te staan schapenwol te weven tot stof om handschoenen, sjaals en truien voor de gendarmes te maken. Omdat de winter streng was, gaf hij toestemming en voorzag hij ons van ruimte buiten het getto. We kregen spinnewielen van de boeren en brachten joodse meisjes aan het werk; onder die meisjes was mijn toekomstige vrouw. Mijn vriend en ik zetten het weefgetouw op en waren aan het weven, maar twee of drie maanden later hoorden we dat de SS ons allemaal zou komen arresteren. We konden ontsnappen, maar dat was het einde van het weefproject.

Kort voor de bevrijding, die plaatsvond in Bershad (het eerste getto dat werd bevrijd) op 14 maart 1944, namen de Duitsers het bevel over het getto over. Ze vonden een fles in het meer met een lijst van mensen die de partizanen hadden geholpen.

Als gevolg hiervan gingen de Duitsers van wijk naar wijk en doodden veel professionals en Oekraïense joden. Ze werden neergeschoten en begraven in een massagraf buiten het getto. Een paar dagen later werden de Duitsers omsingeld en trokken ze zich onder chaotische omstandigheden terug.

DEEL III DWANG- EN SLAVENARBEID IN HEEL EUROPA

Dwangarbeid langs de "Straße der SS"

André Angrick

In de winter van 1941 stelde het Derde Rijk zijn plannen voor een snelle militaire overwinning op de Sovjet-Unie uit. Het naziregime beschikte niet over de militaire middelen die nodig waren om een grootschalig offensief te starten over een breed front, van de Oostzee in het noorden tot de Zwarte Zee in het zuiden; daarom verschoof het de strategische prioriteit naar de campagne in de zuidelijke sector en concentreerde het zijn middelen voor een mars naar Stalingrad en de Kaukasus. De belangrijkste bondgenoot van het Derde Rijk

aan dit front, Roemenië, had daar ook troepen geconcentreerd.

Dat was het plan, maar de aanval kon alleen slagen als wapens en voorraden snel naar het front konden worden gebracht. Daartoe gebruikten de Duitse troepen en hun bondgenoten de oude Russische legerwegen, die omgedoopt werden tot "doorgangswegen". Himmler behandelde opnieuw het onderwerp van DG IV op de avond van 19 februari 1942. Terwijl hij een lezing bijwoonde van Ministerialdirektor Hans -Joachim Riecke van de Wirtschaftsstab Ost op het hoofdkwartier van de Führer, hij en Speer waren het erover eens dat de route moest passen bij de plannen van Duitsland om nederzettingen in de regio te vestigen. 3 Speer bracht de kwestie in de loop van deze avond ook weer ter sprake toen hij Hitler op de hoogte bracht van de overeenkomst die met Himmler was bereikt. Hitler keurde het goed, maar stond erop dat de aanvoerroute "op de meest primitieve manier" zou worden aangelegd en dat het "wegdek slechts 2-3 jaar zou meegaan". 4 Om het project te vergemakkelijken, verdeelden de autoriteiten DG IV in kleinere sectoren die werden toegewezen aan administratieve SS-eenheden genaamd Oberbauabschnittsleitung, Bauabschnittsleitung; de meeste van deze mannen waren van de Generale SS en waren naar deze posten overgeplaatst als Fachführer, aangeduid met de "F" achter hun rang. 5 Veel SS-leiders die later werden ingezet als SS-politieleiders in het Oosten Hoewel de autoriteiten er de voorkeur aan gaven Sovjet-krijgsgevangenen in te zetten voor deze bouwprojecten, gingen ze ervan uit dat de werkprestaties van de gevangenen niet bijzonder hoog zouden zijn in vergelijking met de output van Duitse soldaten in de bouw eenheden, aangezien deze laatsten werkten op basis van "soldatenorders en soldatentaakvervulling".

Ze redeneerden dat gevangenen alleen zouden werken als ze 'wisten dat er een supervisor achter hen stond en dat ze onder druk stonden'. Zoals opgemerkt in een rapport van het bouwbataljon aan de commandant van de dienstdoende troepen in het gebied van DG IV, gingen de autoriteiten er ook van uit dat de Sovjet-krijgsgevangenen geen intelligentie hadden en over het algemeen een "slechte houding" hadden.

Dreigementen met straf of terugkeer naar een krijgsgevangenenkamp - hier dacht de beoordelaar blijkbaar aan de hoge sterftecijfers als gevolg van ziekte en ondervoeding in de kampen - werden gebruikt om krijgsgevangenen onder druk te zetten om hun productiviteit te verhogen. Maar zelfs de auteur van dit rapport, hoewel hij er duidelijk van overtuigd was dat zijn activiteiten correct waren, gaf toe dat er nog een andere reden was voor het beperkte nut van de gevangengenomen soldaten van het Rode Leger. De fysieke toestand van de krijgsgevangenen die buiten de kampen naar het werk waren gestuurd, was in maart 1942 zo slecht dat van de "1.052 tot nu toe overgenomen krijgsgevangenen" er al 183 waren overleden, 174 ziek waren geworden en er geen tekenen waren dat de situatie zou verbeteren . 7 Dergelijke rapporten maakten duidelijk dat de inzet van krijgsgevangenen voor de wegenbouw langs DG IV waarschijnlijk niet aan de aanvankelijk hoge verwachtingen zou voldoen. De sterftecijfers voor krijgsgevangenen in andere kampen waren bovendien

misschien nog hoger dan die in de kampen die uitsluitend door de Wehrmacht werden beheerd. Een voormalige OT Streckenbauleiter gaf een onverbloemde beschrijving van de situatie in zijn rechtsgebied, eerst in Nemirov en later in Teplik.

Tijdens mijn verblijf daar waren er ongeveer vijf of zes kampen voor krijgsgevangenen in en rond Nemirov met alleen Russische krijgsgevangenen. Deze kampen en gevangenen stonden onder mijn bevel wat betreft werkdetails en voedselvoorziening…. Ik heb niet gehoord dat er in Nemirov op krijgsgevangenen werd geschoten terwijl ik daar dienst had. Ik herinner me alleen dat in de maanden januari tot maart 1942 de rantsoenen voor de krijgsgevangenen zo ver werden verlaagd dat ze werden geteisterd door epidemieën zoals tyfus enz. en dat een groot aantal stierf. 8 Als gevolg hiervan besloot de SS om ook burgers te dwingen mee te werken aan het wegenbouwproject. Vrijwel alle valide inwoners die binnen vijftig kilometer van beide kanten van de weg woonden, werden gedwongen zich bij de bouwploegen aan te sluiten. Hun situatie was aanzienlijk beter dan die van de krijgsgevangenen, zoals blijkt uit het volgende verslag van voormalig SS-Oberführer Jürgen Stroop aan een medegevangene in de gevangenis van Warschau in afwachting van zijn naoorlogse proces.

De arbeiders werden verdeeld in groepen bestaande uit mannen en vrouwen uit sovchozy en kolchozy in de buurt van de omliggende dorpen. De bemanningen werden betaald op basis van stukwerk. Toen het bevel kwam om de bouw te versnellen, betaalden we de wegenbouwers meer dan de anderen en kregen ze ook meer tabak, suiker, textiel en metaalwaren. 9 Hoewel een onbekend aantal van deze dwangarbeiders ook om het leven kwam door de slechte omstandigheden en het zware werk, waren zij beter af dan de andere slachtoffers. In tegenstelling tot de krijgsgevangenen stonden ze na hun werkdag niet langer onder toezicht of willekeurige behandeling door de bewakers. Behalve dat ze betere rantsoenen kregen, mochten ze in hun dorpen blijven en liepen ze dus geen gevaar. De Tighina-overeenkomst diende als basis voor het opzetten van deze dwangarbeidskampen, voor zover dat document het lot van de Roemeense joden schetste. "Deportatie van de Joden over de rivier de Bug is op dit moment niet mogelijk. Daarom zullen ze samen in concentratiekampen moeten worden samengebracht en als arbeiders worden ingezet, totdat deportatie naar het oosten mogelijk is, nadat de operaties zijn voltooid." 13 Zo begonnen de massale deportaties uit Boekovina, Bessarabië en Dorohoi, waarmee de dwangarbeidskampen aan de grens met Reichskommissariat Ukraine werden gevuld (Radu Ioanid heeft dit in detail beschreven). 14 gevangenen terug over de rivier op 19 augustus. Ongeveer 400-450 gevangenen bleven in de steengroeve in Cariera de Piatra, 1.000 bleven in Chetvertinovka en achtenzeventig personen bleven in Oleanita. 15 De Roemeense joden gingen blijkbaar zonder dwang met de SS mee omdat de arbeidsomstandigheden in de Roemeense kampen hard en wreed waren en de bewakers despotisch en corrupt. 16 Hoe onwaarschijnlijk het ook mag lijken, de joodse gevangenen verwachtten dat de omstandigheden onder de SS beter voor hen zouden zijn. "We waren blij dat we eindelijk onder de Duitsers konden werken. We dachten dat we het beter zouden hebben om voor een

beschaafd volk te werken dan voor de min of meer smerige Roemenen.

We gingen te voet naar Ladezin. Al onderweg vertelden Oekraïense milities ons wat ons te wachten stond met de Duitsers. We geloofden het niet." 17 Zowel in september, oktober en november 1942 als in mei 1943 kwamen meer

Joodse gevangenen werden gestuurd om te werken aan het DG IV-project, met name vanuit het kamp in Peciora. 18 De Roemenen waren gewend aan dit soort samenwerking. komt neer op een daling van 40.000 werknemers ten opzichte van het voorgaande jaar, maar betekent vermoedelijk ook dat er veel meer doden vielen aangezien verliezen vele malen werden vervangen. 22 Deze op naoorlogse onderzoeken gebaseerde schatting staat echter in contrast met een brief van 15 juni 1943 die Prützmann schreef aan het veldhoofdkwartier van Reichsführer-SS Himmler waarin hij benadrukt dat "naast een zeer klein aantal Duitse arbeiders" en ongeveer twaalfduizend man uit de Schutzmannschaften waren meer dan 140.000 arbeiders aan het werk bij DG IV. 23 De 12 Daartegenover staan de economische perikelen van de jaren dertig en de komst van

Internering en arbeidsbeleid tijdens oorlogsmobilisatie

De mobilisatie voor oorlog in 1939 bracht nieuwe voorwaarden voor technocraten die zich zorgen maakten over het op orde krijgen van de arbeidsmarkt. 17 Wetgeving die bedoeld was om voorbereidingen op oorlog te vergemakkelijken, stelde de regering in staat de arbeidsmarkt in handen te nemen en in te grijpen in arbeidersaangelegenheden. Na jaren van strijd tegen de werkloosheid, kreeg de regering te maken met een ernstig tekort aan mankracht toen dienstplichtige mannen in het leger werden geroepen en een grotere wapenproductie noodzakelijk werd. 18 Het Ministerie van Arbeid documenteerde alle arbeiders die niet in militaire dienst waren met als doel ze te verdelen over de landbouw,

oorlogsgerelateerde industrie en openbare werken. 19 Het ministerie had ook de bevoegdheid om zowel civiele als buitenlandse en koloniale arbeidskrachten te rekruteren. "Hun integratie [in arbeidersgroepen]", schrijft hij, "antwoordde op zorgen die meer politiek dan economisch waren." 23 Toen de oorlog naderde, werd ook wetgeving uitgevaardigd om de controle over Duitsers en Oostenrijkers in Frankrijk te verscherpen en om een wettelijke basis te bieden voor hun internering. speeltuinen, moerasdrainage, houtkap en turfwinning. 29 De manier waarop arbeiders werden gegroepeerd en gehuisvest, weerspiegelde de aard van hun contracten: degenen die op basis van een collectief contract werden gehuurd, woonden meestal samen in geïmproviseerde kazernes, terwijl degenen met een individueel contract het vaakst samenwoonden met de persoon voor wie ze werkten. 30 Buitenlanders die in de GTE waren opgenomen, ontvingen aanvankelijk geen salaris, maar kregen een "bonus" afhankelijk van hun productiviteit (prime de rendement) en een toelage voor hun gezin. 31 Degenen die in dienst waren bij particuliere bedrijven verdienden later een salaris dat werd bepaald in een

overeenkomst tussen de werkgever en het regionale hoofd van de GTE. 32 In 1941 begon de regering met het overplaatsen van mannen uit de interneringskampen naar arbeidsgroepen. Veel geïnterneerden meldden zich vrijwillig aan omdat toegang tot een GTE een verbeterde levensstijl bood en een kans om genoeg geld te verdienen om hun familieleden in staat te stellen de kampen ook te verlaten. 33 Rapporten over het interneringskamp in Rivesaltes geven aan dat Joodse leiders moeite moesten doen om Joden toegang te geven tot werk in een GTE die gelijk is aan die van Spanjaarden en andere buitenlanders. 34 De CLC (Zuid) richtte begin 1942 een aantal departementale groepen op, waarvan de leden zoveel mogelijk op het platteland verspreid waren en de status van 'onder toezicht staande vreemdelingen' kregen. 35 Arbeiders die op deze manier werden geplaatst - gehuisvest en gevoed door de mensen voor wie ze werkten - vielen minder op en werden minder gecontroleerd door de administratie van de GTE, en hadden betere toegang tot voedsel. 36 Deze kans op meer veiligheid en welzijn kwam op een moment dat de Laval overeenkwam dat Frankrijk de Duitsers 250.000 arbeiders zou leveren, van wie er 150.000 geschoold moesten zijn. 37 De volgende maand richtten de Fransen de "relève" op

Internering en arbeidsbeleid tijdens de oorlogsjaren

programma waarin drie Franse krijgsgevangenen zouden worden vrijgelaten voor elke Fransman die zich vrijwillig aanmeldde om in Duitsland te werken. Toen het relève-programma magere resultaten opleverde, begonnen de Duitsers arbeidskrachten op te eisen, tot groot ongenoegen van de Vichy-autoriteiten, die erop stonden dat het vertrek van Franse arbeiders uit de onbezette zone vrijwillig zou blijven. 38 Tegelijkertijd probeerden de Duitsers Franse mannen dichter bij huis tot dienst te dwingen. Nadat ze plannen hadden opgegeven om Groot-Brittannië binnen te vallen, begonnen de Duitsers met de bouw van de Atlantikwall, een keten van schuilkelders voor U-boten en andere vestingwerken langs de Franse Atlantische kust. Dit enorme bouwprogramma van de Organization Todt (OT) 39 lag binnen de Duitse bezettingszone en de Duitse autoriteiten gaven de prefecten in de kustafdelingen opdracht om arbeiders te leveren. (De prefect van het departement Finistère zou bijvoorbeeld op 30 september 1.000 arbeiders ter beschikking stellen en twee weken later een vergelijkbaar aantal.) Franse ambtenaren maakten zich zorgen over het effect van deze eisen op de lokale economie, evenals op de sociale en politieke repercussies als de Duitse autoriteiten gehoor zouden geven aan de dreigementen om tijdens de winter landarbeiders op te eisen als niet aan deze eisen werd voldaan. 40 Misschien niet verrassend, besloot de CLC in de noordelijke zone al snel een beroep te doen op de reserves aan buitenlandse arbeidskrachten in Frankrijk. Om te voorkomen dat er nog zestienduizend Franse mannen bijkomen die de Duitsers al in dienst hadden genomen, neemt de CLC deze beslissing weinig eer aan de mannen die het hebben gehaald. Het is een kwalitatieve vermindering en het doet ons pijn dat [zo'n beslissing] is genomen…. Propaganda over het comfort dat in de andere zone zou heersen, drong tot hen door, maar ze weten niet dat buitenlanders in die zone "ter beschikking staan van de bezettende autoriteiten" en dat dit doorslaggevend is voor een man

die een weinig waardigheid en enkele idealen. Niemand kan beweren dat hij verzekerd is van voedsel en zelfs denkbeeldige vrijheid in de andere zone. Wat er gebeurt, is dat de autoriteiten arbeiders nodig hebben en dat ze daar gebruik van maken…. Vooralsnog is de onbezette zone voor ons de meest geschikte plek. 44 De CLC-leiding in de zuidelijke zone beschouwde de rekruteringsinspanningen van OT als een inbreuk op de arbeidsmarkt en het programma dat het zo zorgvuldig had ontwikkeld. Om de oproep om lid te worden van het OT tegen te gaan, vaardigde Maux in juni 1941 instructies uit. Joden in de GTE werden echter in de nazomer van 1941 afgescheiden en in volledig joodse groepen geplaatst die "Palestijnse groepen" worden genoemd. 51 Eggers merkt op dat de oprichting van de "Palestijnse groepen" plaatsvond op hetzelfde moment als een reeks Todt-rekruteringscampagnes, en dat de oprichting van de volledig Joodse groepen daarom een gevolg kan zijn geweest van het besluit van het OT om geen Joden te accepteren. op zijn werkterreinen. 52 De logica achter de uitsluiting van joden werd zelfs nog onheilspellender op 10 december, toen de Vichy-regering aankondigde dat "alle joden die in Frankrijk woonden en het land waren binnengekomen na 1 januari 1936 . . . gegroepeerd zullen worden in een Groupement de Travailleurs Etrangers [voor mensen zonder financiële middelen] of in speciale centra [voor mensen met middelen]", ongeacht of ze het Franse staatsburgerschap hadden verworven. 53 De volgende dag specificeerde de minister van Binnenlandse Zaken dat joden die zich bij de arbeidsbataljons voegden niet verspreid moesten worden, maar in 'homogene' eenheden moesten worden gegroepeerd. De operaties voor de zuidelijke zone zouden binnen twee maanden, eind maart, voltooid zijn. Sovjetsoldaten werden dus niet behandeld als gewone krijgsgevangenen. In maart 1941 verklaarde Hitler: "We moeten de opvatting opgeven dat alle soldaten kameraden zijn. Een communist is nooit een kameraad en zal dat ook nooit worden. We zijn verwikkeld in een strijd om de vernietiging [Vernichtungskampf] te voltooien." 2 Het voortbestaan van de Sovjet-krijgsgevangenen werd daarom niet als een wenselijk doel gezien; zelfs de meeste Duitse militaire commandanten hadden geen medelijden met hen. "Hoe meer van hen [die] sterven, hoe beter voor ons", was een veelgehoorde slogan. 3 Aanvankelijk hadden de Duitse politieke en militaire leiders die Sovjet niet voorzien

Krijgsgevangenen waren misschien nodig als arbeiders en beschouwden ze alleen als "nutteloze eters" die voorbestemd waren om te verhongeren. Ze gingen ervan uit dat de Blitzkrieg-strategie Duitsland in staat zou stellen om de meeste Duitse soldaten na slechts een paar maanden terug te brengen naar fabrieken en boerderijen, na de overwinning aan het oostfront. Hitler en de ideologische leiders in zijn regering en de nazi-partij waren bang om die gevaarlijke "bolsjewistische agitators" van het Rode Leger

en "moordenaars" die in Duitsland wonen.

Daarentegen werden de civiele arbeidsadministratie, industriëlen en anderen niet betaald voor hun werk.

Speciale kampen voor Sovjet krijgsgevangenen in Duitsland (Russenlager)

De enige reden om Sovjet-krijgsgevangenen naar het Duitse Rijk te vervoeren, was om het tekort aan arbeidskrachten aan te pakken. Maanden voor de aanval op de USSR ondernam de Wehrmacht stappen om de Duitse economie te voorzien van Sovjetgevangenen. In het voorjaar van 1941 werden plannen gemaakt om meer dan een miljoen mannen in te zetten om in de behoefte aan arbeiders te voorzien. Waren deze plannen gerealiseerd, dan stonden de Russenlager op trainingsterreinen van het leger en waren slecht uitgerust.

Toen de eerste transporten arriveerden, bestonden deze kampen niet meer dan een omheinde ruimte in de open lucht. Omdat er geen kazerne was, moesten de gevangenen op de grond wonen en slapen. Ze groeven voor zichzelf gaten of gebruikten takken om hutten te bouwen in een poging beschutting te vinden tegen de elementen. Er was geen stromend water om mee om te gaan

wassen, en open sloten werden gebruikt als latrines. Op 1 oktober werkten in totaal 112.400 Sovjet krijgsgevangenen in Duitsland. Wat waren de werkomstandigheden van deze mannen? Typerend is het volgende verslag van de districtsleider (Landrat) van Diepholz, een gebied waar meer dan 3.000 gevangenen uit Wietzendorf werden ingezet voor het droogleggen van moerassen.

De Russische gevangenen kwamen zeer uitgehongerd aan. Hun fysieke conditie was zo slecht dat ik betwijfelde of ze zelfs maar een schop konden dragen, om nog maar te zwijgen van tien uur per dag hard werken in de moerassen. . . . Al op de tweede werkdag stierf een Rus op het werk van uitputting. Bijgevoegd zijn twee foto's waarop te zien is hoe de Russen gras eten als koeien. . . . Om de ellendige productiviteitsniveaus te verhogen, hebben de civiele voormannen en de militaire bewakers de mannen vaak geslagen. 7 Een dergelijke wrede behandeling had echter geen resultaat. De productiviteit van Sovjetgevangenen was slechts 10-20 procent van die van Franse gevangenen die er eerder hadden gewerkt, en de districtsleider raadde dringend aan hun rantsoenen te verhogen.

Volgens de beoordeling van werkgevers en de Arbeidsadministratie na slechts twee maanden, hing het succesvolle gebruik van Sovjetarbeiders af van het voeden van de gevangenen op een redelijk niveau. Het grootste probleem was pijnlijk duidelijk, maar uiteindelijk werd er weinig gedaan om de situatie te verbeteren.

Hitler's besluit van oktober 1941: uitgebreid gebruik (Grosseinsatz) van Sovjet krijgsgevangenen

Werk

Eind september 1941 trof het leger regelingen om nog eens een half miljoen Sovjetgevangenen naar het Reich te vervoeren, en in oktober 1941 werd een tweede golf Sovjetgevangenen naar Duitsland gestuurd. 8 De Blitzkrieg-strategie had gefaald, de behoefte aan wapens en soldaten nam snel toe en het aantal arbeiders in de oorlogsindustrie kromp doordat Duitse arbeiders naar militaire dienst vertrokken. De regering stond voor een dilemma: moeten economische behoeften de plaats innemen van ideologisch gemotiveerde doelen? Op 31 oktober veranderde Hitler zijn beleid. Wilhelm Keitel, hoofd van het opperbevel van de Wehrmacht, kondigde aan dat "het gebrek aan arbeiders een gevaarlijk obstakel aan het worden is voor de oorlogsindustrie" en gaf opdracht tot "uitgebreide inzet" van Sovjetgevangenen en verbetering van hun levensomstandigheden. "De Führer heeft nu besloten dat er op grote schaal gebruik zal worden gemaakt van Sovjet-krijgsgevangenen voor de behoeften van de oorlogseconomie. Een voorwaarde voor efficiënt werk is voldoende voedsel." 9 Er werd ook een kleine betaling gedaan aan Sovjet krijgsgevangenen, bedoeld om de kosten van het voorzien in hun basisbehoeften te dekken. Zo was de waarde van de Sovjet-slavenarbeiders toegenomen en begon de Duitse regering belangstelling te tonen voor hun overleving en arbeidsgeschiktheid.

Ondertussen waren de rantsoenen voor de gevangenen echter al verhoogd.

Werkende Sovjet-krijgsgevangenen moesten dezelfde rantsoenen krijgen als de andere groepen krijgsgevangenen in Duitsland, met uitzondering van vlees en vetten, waarvoor het tarief slechts 50 procent bedroeg. Tegelijkertijd werden de rantsoenen voor Sovjetgevangenen die niet konden werken verlaagd: deze mannen kregen geen vlees of vetten. Dit soort distributie - meer voor werkende en minder voor niet-werkende gevangenen - was in wezen een doodvonnis voor de zieke en zwakkere mannen, wapenproductie, bouwwerkzaamheden, spoorwegvervoer, landbouw, bosbouw en mijnbouw. Göring bepaalde dat werkende gevangenen streng bewaakt en begeleid zouden worden. De gevangenen moesten houten klompen dragen en katten- en paardenvlees krijgen.

In een reactie op hun rantsoen verklaarde Göring: "De Rus is snel tevreden... en mag niet verwend worden." 10 De gevangenen die in oktober en november in Duitsland aankwamen, zaten al maanden in kampen voor krijgsgevangenen, of werden wekenlang belegerd voordat ze gevangen werden genomen in de veldslagen van Minsk en Wjasma, en waren zwak en ondervoed. Hoewel bijna allen arbeidsongeschikt waren, werden velen aan het werk gezet. Het absolute aantal werkende Sovjetgevangenen verdubbelde van 112.400 op 11 oktober tot 225.000 medio november 12 en de arbeidsparticipatie in verhouding tot het totale aantal Sovjetgevangenen steeg van 40 tot 57 procent. Maar 165.000 gevangenen lagen nog steeds in werkongeschikte kampen. Tegelijkertijd naderde de dringende behoefte aan mankracht in de Duitse economie een tekort van 1,4 miljoen arbeiders.

Op 14 november werden de transporten vanuit het Oosten opnieuw stopgezet. 13 Vanwege een uitbraak van gevlekte koorts (Flecktyfus) werden de kampen gesloten. Dergelijke gevangenen werden niet meer naar Duitsland gestuurd, en geen van degenen die zich al in de Stalags in Duitsland bevonden, werd in werkdetachementen uitgezonden. Vanaf dat moment waren ongeveer een half miljoen Sovjetgevangenen naar Duitsland gestuurd sinds het begin van de oorlog, minder dan het aangekondigde aantal en veel minder dan het aantal dat werkelijk nodig is om in de arbeidsbehoeften te voorzien.

De ineenstorting van de Sovjetwerkgelegenheid in de winter van 1941-1942

De omstandigheden voor de gedetineerden die waren uitgezonden om te werken waren chronisch ontoereikend. Zeshonderd gevangenen, mannen die kort daarvoor vanuit het Oosten naar Wietzendorf waren vervoerd, werden ingezet voor bouwwerkzaamheden en kwamen op 22 oktober aan in Bremen. Een week na hun aankomst verklaarde het stadsbestuur van Bremen dat de gevangenen niet voor werk waren ingezet. de eerste dagen omdat ze te zwak waren en helemaal leegliepen. Toen werden de 350 sterkste mannen gekozen voor werk, maar de resultaten waren nog steeds mager. Het sterftecijfer onder de gevangenen nam toe.

Op 8 december waren al 300 manschappen - meer dan de helft van het oorspronkelijke contingent - omgekomen. De administratie besloot toen de overlevenden terug te sturen naar Wietzendorf.

Bij het herzien van het gebruik van Sovjetgevangenen voor arbeid in Bremen noemde de regering het een "complete ramp". 14 De Volkswagenfabriek in Fallersleben had aanvankelijk betere ervaringen met Sovjet krijgsgevangenen. Op 3 november arriveerden de eerste 120 Russen en werden, na een paar dagen extra rantsoenen te hebben gekregen om fit genoeg te worden voor het werk, in de productie aan het werk gezet.

De resultaten waren bevredigend, want de arbeiders kregen toch extra eten uit de fabriekskantine. 15 Vier weken later arriveerde een nieuw transport van 280 man. Deze gevangenen waren er zeer slecht aan toe; vier van hen stierven onmiddellijk nadat ze door hun kameraden naar hun vertrekken waren gedragen. Twintig mannen moesten naar het ziekenhuis worden gestuurd. In de daaropvolgende weken werden meer gevangenen te zwak om in de fabriek te werken.

Onder dergelijke omstandigheden bleef de productiviteit van de Sovjet krijgsgevangenen erg laag. Desalniettemin moesten de werkgevers die deze arbeiders gebruikten hetzelfde loon aan de Wehrmacht-administratie betalen als voor de Franse of Poolse gevangenen, mannen

wier productie vijf tot tien keer zo hoog was als die van de Russen. In feite betaalde het gebruik van Sovjet-gevangenenarbeid zichzelf niet terug. Deze krijgsgevangenen hadden betere levensomstandigheden nodig om netto economisch gewin voor hun werkgevers te genereren - en ook voor de Duitse oorlogseconomie.

De staalfabriek Hermann Göring in Salzgitter weigerde loon te betalen en beweerde dat twee Franse gevangenen in één ploeg een wagen van twintig ton konden laden, iets wat zelfs tien Sovjetgevangenen niet konden. Daarom, zo voerden ze aan, moest de betaling voor het werk van de Sovjets evenredig worden verminderd. De commandant van het Fallingbostel-Oerbke Russenlager wees deze eis af. "De Rus is eigenlijk een goede werker", hield hij vol, en hij raadde aan om volledige voedselrantsoenen uit te delen om betere resultaten te behalen. 16 Pas na maandenlange discussies betaalden de staalfabrieken eindelijk het volledige loon dat voor het werk van de gevangenen werd geëist.

Op 1 december documenteerden de Wehrmacht-statistieken in totaal 350.000 Sovjetgevangenen in Duitsland. 17 Aangezien er ongeveer 500.000 man naar Duitsland waren afgevoerd, moeten we uitgaan van een verlies van 150.000 man (30 procent) in de eerste vijf maanden van de oorlog; de meesten waren gestorven door honger en ziekte veroorzaakt door de armen

voorwaarden. Naar schatting 20.000 mannen (joden, commissarissen of politieke functionarissen) waren in de kampen van de Wehrmacht afgezonderd en overgedragen aan de Gestapo. Deze gevangenen werden gedeporteerd naar concentratiekampen zoals Buchenwald of Sachsenhausen en direct na aankomst door de SS vermoord. 18 Eind 1941 kwam de Duitse opmars aan het oostfront tot stilstand. De oorlog was veranderd in een langdurige uitputtingsslag die enorme aantallen soldaten, wapens, munitie, transportcapaciteit en andere middelen verslond. De behoefte aan arbeiders in de oorlogsindustrie nam snel toe. Op 24 december kondigde Hitler eindelijk aan dat het gebruik van Sovjet-krijgsgevangenen een doorslaggevende factor was geworden in de capaciteit van de Duitse oorlogseconomie; alle moeite moest worden gedaan om de gevangenen in leven te houden en ze naar het werk te sturen, maar het was al te laat aangezien enorme aantallen Sovjet krijgsgevangenen stierven in de kampen. Van de zomer van 1941 tot de lente van 1942 bedroeg het aantal doden in totaal 14.000 in Bergen-Belsen en Wietzendorf, 11.000 in Neuhammer en 10.000 in Zeithain.

Er konden echter nog maar een paar duizend gevangenen als arbeider worden gerekruteerd, omdat velen waren gestorven door uitputting of ziekte. In feite Sachsenhausen.

Uiteindelijk kreeg de SS nooit het aantal krijgsgevangenen dat ze zocht. Slechts 30.000

mannen werden overgebracht naar de concentratiekampen, waar ze krijgsgevangenen

bleven en niet werden omgezet in gevangenen van de SS. Dit is de reden waarom de gevangenen in speciale krijgsgevangenkampen in de concentratiekampen in Duitsland werden geplaatst: de SS was slechts hun werkgever, terwijl de Wehrmacht de administratieve controle over deze mannen behield. 22 Daarom moest de SS-administratie wijzigingen in het personeel van elke Sovjet krijgsgevangene doorgeven aan het centrale register van de Wehrmacht.

De fysieke toestand van de gevangenen van Himmler, mannen die waren gehaald uit de contingenten soldaten die in september en oktober 1941 waren gevangengenomen, was zeer slecht.

Bijna niemand was arbeidsgeschikt. Van de 2.000 mannen die van Wietzendorf naar Buchenwald waren gestuurd, meldde de SS de dag na hun aankomst negen doden; sommigen waren al overleden tijdens het transport. De gevangenen werden de eerste weken niet aan het werk gezet.

Ondervoeding, wrede behandeling en moord door de SS droegen bij tot een sterftecijfer dat bijna even hoog was als dat in de kampen van de Wehrmacht. Van de 10.000 gevangenen gestuurd naar Omdat Russische krijgsgevangenen de komende periode niet beschikbaar zullen zijn, ga ik een groot aantal van de Joden die uit Duitsland gedeporteerd zullen worden meenemen naar de kampen. Wees bereid om binnen de komende vier weken meer dan 100.000 Joodse mannen en tot 50.000 Joodse vrouwen naar de concentratiekampen te brengen. De concentratiekampen krijgen de komende weken belangrijke economische taken en opdrachten toegewezen. 23 Het is duidelijk dat de "Endlösung" gelijktijdig liep met de uitbuiting van Joodse slavenarbeid in de jaren die volgden: Himmler moest de dood van honderdduizenden Sovjet krijgsgevangenen compenseren om zijn plannen te realiseren, en geen andere contingenten slavenarbeiders. arbeiders beschikbaar waren.

Conclusie: Nieuw pand in het voorjaar van 1942

Tegen het einde van 1941 had het Duitse leger 3,4 miljoen Sovjet-krijgsgevangenen genomen, van wie slechts een klein deel daadwerkelijk als dwangarbeider werd ingezet. De verliezen in de kampen en opvangcentra buiten de rijksgrenzen in het Oosten waren veel groter dan die in Duitsland. In totaal stierven of werden ongeveer twee miljoen gevangenen gedood. 24 In februari 1942 woog Alfred Rosenberg, Rijksminister voor de bezette oostelijke gebieden, de resultaten af van het Duitse beleid ten aanzien van de Sovjet krijgsgevangenen.

Het lot van de Sovjet-krijgsgevangene in Duitsland is een tragedie van de grootste omvang. Van de 3,6 miljoen gevangenen zijn er nog maar een paar honderdduizend over die werk kunnen verrichten. Het grootste deel van hen is gestorven van de honger of door slecht weer. Duizenden zijn gedood door gevlekte koorts. Natuurlijk was het bevoorraden van zulke

enorme aantallen gevangenen moeilijk. Toch hadden verzwakking en dood in deze dimensies voorkomen kunnen worden. 25 Op 20 februari merkte Mansfeld op dat "de huidige moeilijkheden in de werkgelegenheidssector niet zouden zijn ontstaan als de beslissing om Sovjet krijgsgevangenen op grote schaal in te zetten op tijd was gekomen". 26 Omdat het vrij duidelijk was dat ze nooit meer zulke grote aantallen Sovjet-gevangenen zouden nemen, overwogen de Duitsers nu om extra burgerarbeiders uit de USSR (Ostarbeiter) in te zetten.

De behandeling van Sovjetgevangenen - vooral met betrekking tot voedsel - begon te verbeteren. Op 24 maart werden nieuwe algemene voorschriften uitgevaardigd. De behoeften van de oorlogseconomie kregen de hoogste prioriteit en alle beperkingen op het gebruik van Sovjet-gevangenenarbeid werden opgeheven, maar ideologische formuleringen toonden aan dat er nog steeds een speciale situatie bestond.

"Het bolsjewisme is de dodelijke vijand van het nationaal-socialistische Duitsland", een uitdrukking die in veel centrale ordes van het OKW wordt gebruikt.'27 De Sovjets werden nog steeds niet op gelijke voet geplaatst met de krijgsgevangenen van andere naties. de rantsoenen bleven verslechteren tot het einde van de oorlog. In de laatste jaren van de oorlog was tuberculose de belangrijkste doodsoorzaak, een gevolg van de totaal ontoereikende levensomstandigheden van deze krijgsgevangenen. Toen het sterftecijfer in 1944 weer toenam, werden speciale vernietigingskampen voor ongeneeslijke Sovjetgevangenen werden opgericht.

In

Referenties

NO–1292, Kammler to Glücks, March 10, 1942, “Einsatz von Häftlingen, Kriegsgefangenen, Juden usw. für die Durchführung des Bauprogrammes des SS- WVHA, Amtsgruppe C 1942.”

Himmler’s speech on June 9, 1942, quotation in Götz Aly, “Endlösung” Volkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden (Frankfurt: S. Fischer, 1995), p. 292.

Himmler’s notes on Kammler to Himmler, February 10, 1942, “Aufstellung von SS-Baubrigaden für die Durchführung von Bauaufgaben des RFSS im Kriege und Frieden,” BAK NS19/2065.

I thank Mark Spoerer for these estimates of German gross domestic product. See also Christoph Buchheim, “Die Wirtschaftsentwicklung im Dritten Reichmehr Disaster als Wunder. Eine Erwiderung auf Werner Abelshauser,” Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 49 (2001), p. 659.

Himmler to Richard Glücks, January 26, 1942, BDC Hängeordner 643; see also Arthur Liebehenschel to all KLs, January 19, 1942, “Überstellung von Juden,” printed in Harry Stein, Juden in Buchenwald (Weimar: Gedenkstätte Buchenwald, 1992), p. 119. This decree orders the immediate transfer of the “number of Jews able to work to the POW Camp Lublin as reported by teletype” (received on January 26). It mentions a Notes

Labor offices existed at the local level before 1933. These institutions registered unemployed people, controlled them, and provided state benefits for a limited period of time. Beginning in early 1939, local labor offices became Reich agencies under the authority of the Ministry of Labor.

For new perspectives on the process of persecution see Wolf Gruner, “Die NS-Judenverfolgung und die Kommunen: Zur wechselseitigen Dynamisierung von zentraler und lokaler Politik 1933–1941,” Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 48 (2000), pp. 75–126;

Wolf Gruner, “Anti-Jewish Policy in Nazi Germany 1933–1945.

From Exclusion and Expulsion to Segregation and Deportation. New Perspectives on Developments, Actors and Goals,” in The Comprehensive History of the Holocaust: Germany, published by Yad Vashem (Nebraska University Press, forthcoming).

Wolf Gruner, Öffentliche Fürsorge und Judenverfolgung: Wechselwirkungen lokaler und zentraler Politik im NS-Staat (1933–1942) (Munich: R. Oldenbourg Verlag, 2002).

Dieter Maier, Arbeitseinsatz und Deportation: Die Mitwirkung der Arbeitsverwaltung bei der nationalsozialistischen Judenverfolgung in den Jahren 1938–1945 (Berlin: Hentrich, 1994);

Wolf Gruner, Der Geschlossene Arbeitseinsatz deutscher Juden: Zur Zwangsarbeit als Element der Verfolgung 1938 bis 1943 (Berlin: Metropol, 1997). For a detailed treatment of the development in Austria, see Wolf Gruner, Zwangsarbeit und Verfolgung: Österreichische Juden im NS-Staat 1938–1945 (Innsbruck: Studien Verlag, 2000).

For more details see Gruner, “Die NS-Judenverfolgung, ” pp. 98–103, 107–11;

Gruner, “Anti-Jewish Policy,” in The Comprehensive History of the Holocaust (forthcoming).

Der Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, vol. 28, Nuremberg 1948, Dok. PS-1816, p. 534: Protokoll der Ministerkonferenz, November 12, 1938.

Quotation in Wolf Gruner, “Der Beginn der Zwangsarbeit für arbeitslose Juden in Deutschland

1938–39: Dokumente aus der Stadtverwaltung Berlin," Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 37 (1989), p. 139, doc. no. 1. For a detailed treatment, see Gruner, Der Geschlossene.

"My four years of horror through the Holocaust: An authentic report by Heinz Rosenberg," Leo Baeck Institute New York/Archive, Memoir Collection: p. 6.

For more details see Wolf Gruner, "Terra Incognita? The Camps for 'Jewish Labor Conscription' 1938–1943 and the German Population," in Yad Vashem Studies 24 (1994), pp. 1–3. 10. For a detailed treatment of the development in Austria, see Gruner, Der Geschlossene Arbeitseinsatz. For comparative aspects see Wolf Gruner, Forced Labor of Jews: Economic Needs and Nazi Racial Aims in Germany, Austria, the Protectorate and the occupied Territories of Poland (1938–1943/44): A Comparative View (Cambridge University Press, forthcoming).

12. For a detailed account, see Wolf Gruner, "Die Fabrik-Aktion und die Ereignisse in der Berliner Rosenstraße: Fakten und Fiktionen um den 27. Februar 1943–60 Jahre danach," Jahrbuch für Antisemitismusforschung 11 (2002), pp. 137–77, or in English, " The Factory-Action and the Events at the Berlin Rosenstrasse: Facts and Fiction about 27 February 1943—Sixty Years Later," Central European History 36:2 (2003): 179– 208.

See Gruner, Forced Labor of Jews (forthcoming)

Florian Freund, Bertrand Perz, and Karl Stuhlpfarrer, "Das Getto in Litzmannstadt (Lódz)," in "Unser einziger Weg ist Arbeit," in Das Getto in Lódz 1940–1944, Hanno Loewy and Gerhard Schoenberner, eds. (Frankfurt: Eine Ausstellung des Jüdischen Museums in Zusammenarbeit mit Yad Vashem, #1990), pp. 17–31.

See Rundverfügung des Landrates Kempen/Reg. #Bez. Litzmannstadt vom 18. 6. 1941; Faksimile bei Diemut Majer, "Fremdvölkische" im Dritten Reich: Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Rechtssetzung und Rechtspraxis in Verwaltung und Justiz unter besonderer Berücksichtigung der eingegliederten Ostgebiete und des Generalgouvernements (Boppard: Harald Boldt Verlag, 1981). See also the English- language translation of this book, Non-Germans under the Third Reich, (Baltimore, Johns Hopkins University Press in association with the United States Holocaust Memorial Museum, 2003).

See Wolf Gruner, "Juden bauen die 'Straßen des Führers': Zwangsarbeit und Zwangsarbeitslager für nichtdeutsche Juden im Altreich 1940 bis 1943–44," Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 44 (1996), pp. 789–808.

Statistik der Arbeitseinsatzlenkung nach Arbeitsämtern für den Monat Oktober 1941–Mai 1942 des Reichsarbeitsministers, in Der Arbeitseinsatz im Reichs-Gau Wartheland 1941/42,

Nr. 1–8, Appendice. 18. For the following see Czeslaw, Madajczyk, Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939–1945 (Berlin: Akademie Verlag, 1987);

Majer, “Fremdvölkische”;

Christopher Browning (see footnote 21), and Gruner, Forced Labor of Jews (forthcoming).

Rundschreiben Abt. Arbeit/GG vom 5. 7. 1940, in Faschismus-Ghetto- Massenmord. Dokumentation über Ausrottung und Widerstand der Juden in Polen während des zweiten Weltkrieges, ed. Żydowski Instytut Historiczny (Berlin: Rütten & Loening, 1960, pp. 211–12, doc. no. 160.

Israel Gutman, ed., Encyclopedia of the Holocaust, vol. 2 (New York: Macmillan Library Reference, 1995), p. 501.

Christopher R. Browning, “Nazi Germany’s Initial Attempt to Exploit Jewish Labor in the General Government: The Early Jewish Work Camps 1940–1941,” in Die Normalität des Verbrechens: Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen, Helge Grabitz, Klaus Bästlein, and Johannes Tuchel, ed. in cooperation with Peter Klein und Martina Voigt (Berlin: Edition Hentrich, 1994), pp. 171–85;

Christopher R. Browning, “Jewish Workers in Poland: Self-Maintenance, Exploitation, Destruction,” in Nazi Policy, Jewish Workers, German Killers, Christopher R. Browning, ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), pp. 58–88.

See Hermann Kaienburg, “Jüdische Arbeitslager an der ‘Straße der SS,’ 1999 11 (1996), pp. 13–39;

Dieter Pohl, “Die großen Zwangsarbeitslager der SS- und Polizeiführer für Juden im Generalgouvernement 1942–1945,” in Die nationalsozialistischen Konzentrationslager: Entwicklung und Struktur, vol. 1, Ulrich Herbert, Karin Orth, and Christoph Dieckmann, ed. (Göttingen: Wallstein Verlag, #1998), pp. 415–38;

Jan Erik Schulte, “Zwangsarbeit für die SS. Juden in der Ostindustrie GmbH,” in Ausbeutung, Vernichtung, Öffentlichkeit: Neue Studien zur nationalsozialistischen Lagerpolitik, Norbert Frei and Sybille Steinbacher, ed. (Munich: K. G. Saur, 2000), pp. 43–74.

Gruner, Forced Labor of Jews (forthcoming). Notes

In November 1938 Hungary acquired the Upper Province (Felvidék) from Czechoslovakia. Following the dismemberment of Czechoslovakia in March 1939, Hungary also acquired

Carpatho-Ruthenia (Kárpátalja); in August 1940 it acquired northern Transylvania from Romania; and in April 1941 it obtained the “Délvidék” (the Bácska and adjacent areas) from Yugoslavia. For details consult Randolph L. Braham, The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary, 2nd ed. (New York: Columbia University Press, 1994).

See “1939. évi II.törvénycikk a honvédelemről” [Law No. II of 1939 on National Defense] in 1939 évi Országos Törvénytár [National Code of Laws for 1939] (Budapest, March 11, 1939).

Also relevant were Articles 87–94, which stipulated that all persons between the ages of 14 and 70 were liable to work to the limit of their physical and mental capacities for the defense of the nation.

See the decree in Budapesti Közlöny [Budapest Gazette], April 19, 1941. The text of the order (and of its amendments) can be found in Elek Karsai, ed., “Fegyvertelen álltak az aknamezőkön . . .” [They Stood Unarmed in the Mine Fields], vol. 1 (Budapest: Magyar Izraeliták Országos Képviselete, 1962), pp. 300–26.

See doc. no. 3012–PS in Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. 31 (Nuremberg: Secretariat of the International Military Tribunal), pp. 493–495. For specific examples of atrocities perpetrated by the Germans, see Karsai, “Fegyvertelen,” vol. 1, pp. lxxv–lxxvi.

Ibid., p. cxxiii.

See doc. no. 55 in Randolph L. Braham, ed., The Destruction of Hungarian Jewry: A Documentary Account (New York: Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, 1963).

Rendhagyó történelemóra a holokausztról [Irregular History Class about the Holocaust]. (Budapest: Múlt és Jövő, 2000), p. 19.

Braham, Destruction, doc. nos. 58–61.

Ibid., doc. nos. 54, 56.

Ibid., doc. no. 62. The instructions implementing the agreement were spelled out in decree no. 111 470 eln. KMOF.1943, signed by Ruszkiczay-Rüdiger on July 6, 1943. See Karsai, pp. 370–78. Notes

For general background on the use of Jewish labor in Poland, see my Nazi Policy, Jewish Workers, German Killers (New York: Cambridge University Press, 2000), chap.

Dieter Pohl, “Die grossen Zwangsarbeitslager der SS- und Polizeiführer für Juden im Generalgouvernement 1942–1945,” in Die nationalsozialistische Konzentrationslager: Entwicklung und Struktur, vol. 1, ed. Ulrich Herbert, Karin Orth, and Christopher Dieckmann (Göttigen: Wallstein Verlag, 1998), pp. 415–38;

Donald Bloxham, “‘Extermination Through Work’: Jewish Slave Labour under the Third Reich,” Educational Trust Research Papers, 1 (1999–2000); and “Jewish Slave Labour in Relation to the ‘Final Solution,’” in Remembering for the Future: The Holocaust in the Age of Genocide, ed. John Roth (Hampshire, UK: Palgrave, 2001), pp. 163–86.

Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen 206 AR–Z 39/62 (Hamburg StA 147 Js 1312/63, investigation of Walter Becker [hereafter cited as Becker]), pp. 405 (testimony of Fred B.) and 866 (Anna W.).

Becker, pp. 1006 (Mendel M.) and 1021 (Simcha G.).

Becker, pp. 736–37 (Toby W.), 796 (Abraham R.), 938 (Zvi Hersh F.), 956 (Israel E.), 961 (Sarah P.), 970 (Rachmiel Z.), and 1053 (Pinchas H.). Survivors of the Shoah Visual History Foundation [hereafter cited as VHF], PCN 5829. Personal interview: Joseph F. Goldie Szachter Kalib, The Last Selection: A Child’s Journey Through the Holocaust (Amherst: University of Massachusetts Press, 1991), pp. 170, 180, 199. Eventually Jewish valuables were found in Schwertner’s apartment and he was arrested for corruption. After a few months, he was released from prison but banned from the occupied territories because he was deemed “not suited for responsible assignments in the East.” Becker, pp. 1090–91 (Leopold Rudolf Schwertner). National Archives/Berlin Document Center microfilms: SS-enlisted men file.

Becker, pp. 675 (Meyer H.), 759 (Mina B.), 792 (Leib R.), and 831 (Ben L.). VHF, PCN 17158 (Paul C.), PCN 19958 (Miriam M.) PCN 18549 (Saul M.), PCN 11572 (Jospeh T.), PCN 23509 (Anita T.), PCN 600447 (Chaim W.). Museum of Jewish Heritage (hereafter cited as MJH), RG 1383 (Pola F.). Personal interview: Anna W.

For particularly vivid descriptions of Althoff’s killings, see Becker, pp. 29 (Israel A.), 83 (Mendel M.), 407 (Fred B.), 435 (Toby W.), 631 (Mania B.), 749 (Leona F.), 791 (Leib R.), and 896 (Anna B.). Fortunoff Archives, Sterling Library, Yale University (hereafter cited as FA): T–91 (Israel A.). Kalib, Last Selection, pp. 177–79.

Becker, pp. 818 (Faye G., who named Schwertner as the factory spokesman), 828 (Ben L., who claimed that Becker made the announcement). Personal interview: Joseph F. (who attributed the announcement to Baumgarten). VHF, PCN 641059 (Louis F., who identified the speaker only as a “civilian” from the factory).

Becker, pp. 776 (Arnold F.), 1390 (Chaim H.).

Becker, p. 869 (Anna W.).

Becker, pp. 470 (Adam G.), 714 (Ida G.), 859 (Eva Z.), 1328 (Alan N.), 1364 (Rachiel P.), 1369 (Max R.). Yad Vashem Archives (hereafter YVA), M–49/1172 (Mendel K.). VHF, PCN 640106 (Rachel P.). Personal interview: Alan N. Adam Rutkowski, "Hitlerische Arbeitslager für den Juden im Distrikt Radom," Biuletyn Zydowskiego Instytutu Historycznego 17/18 (1956), p. 19.

Becker, pp. 65 (Rywka W.), 84 (Mendel M.), 406 (Fred B.), 592 (Mina B.), 873–74 (Adrian W.). YVA, M–49/1172 (Mendel K.).

Becker, pp. 781–82 (Rosa H.), 799–800 (Avraham R.), 804 (Syma R.), 810–11 (Helen W.), 849 (Ruth R.), 887 (Frymeta M.), 904 (Morka W.), 996 (Nathan G.), and 1266 (Morris Z.). MJH, RG–1165 (Guta W.). Personal interview: Martin B. Another "decent" German was Bruno Pape, the head of the "small forge." Personal interview: Joseph F.

YVA, M–49/1172 (Mendel K.). Becker, pp. 800 (Avraham R.), 880–81 and 1271 (Morris Z.). United States Holocaust Memorial Museum, RG-50.030*250 (Guta W.). Personal interview: Martin B.

Kalib, Last Selection, pp. 173–74. VHF, PCN 635637 (Salek B.), PCN 620109 (Tovi P.). Personal interview: Joseph F.

Kalib, Last Selection, pp. 200–203. VHF, PCN 620109 (Tovi P.).

Indeed, some of the "illegal" children testified to having been placed with the "legal" children during searches and selections. VHF, PCN 620109 (Tovi P.).

Becker, p. 1335 (Moshe P.). FA, T–1884 (Regina N.). VHF, PCN 635637 (Salek B.), PCN 620109 (Tovi P.). Kalib, Last Selection, p. 174.

YVA, M–49/1172 (Mendel K.);

Becker, pp. 654–55 (Mayer G.).

Christopher R. Browning • 75

YVA, M–49.1172 (Mendel K.). VHF, PCN 634090 (Toby K.). Personal interview: Alan N.

YVA, M–49/1172 (Mendel K.). FA, T–1884 (Regina N.). Kalib, Last Selection, pp. 209–10, 220.

Voice/Vision Holocaust Survivor Oral History Archive, University of Michigan-Dearborn (hereafter UMD), Henry K. Personal interviews: Howard C., Anna W., Joseph F.

Becker, pp. 511 (Dina T.), 518 (Ruth W.), 728 (Bella W.) FA, T–1884 (Regina N.).

Kalib, Last Selection, p. 220. UMD, Henry K. VHF, PCN 633693 (Rachel A.), PCN 5829 (Irene H.), PCN 634090 (Toby W.), PCN 16648 (Emil N.), PCN 620109 (Tova P.) Personal interviews: Regina and Emil N., Henry G., Alan N., Howard and Harry C.

YVA, M–49E/1669 (Leon W.), M–49/1172 (Mendel K.). Kalib, Last Selection, pp. 171–72.

Becker, p. 492 (Ralph C.). YVA, M–49/1172 (Mendel K.). FA, T–955 (Guta T.), and T–1884 (Regina N.). VHF, PCN 17159 (Paul C.). Personal interview: Alan N. Kalib, Last Selection, p. 176.

FA, T–955 (Guta T.). YVA, O–3/9394 (Ruben Z.). Kalib, The Last Selection, pp. 172, 174, 180–81, 206, 208. VHF, PCN 635867 (Morris P.). USHMM, RG– 50.030*0396 (Chris L.) Personal interviews: Martin B., Howard C., Alan N., and Chris L. Notes

Peter Witte, Uwe Lohalm, Wolfgang Scheffler, eds., Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941–42 (Hamburg: Christians, 1999), p. 298. Rudolf Lehmann, Die Leibstandarte in Bild, vol. 2 (Coburg: Nation Europa, 1995), pp. 276–77.

Witte et al., Der Dienstkalender, p. 355. Bundesarchiv (hereafter cited as BA), NS 19/3961, p. 10, Dienstkalender Brandt, February 17, 1942. BA, R 3/1503, p. 4: Notice of Speer, February 19, 1942.

Witte et al., Der Dienstkalender, p. 355.

Willi A. Boelcke, ed., Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg: Hitlers Konferenzen mit Albert Speer (Frankfurt: Akademische Verlagsgellschaft Athenaion, 1969), pp. 64–68.

ZSt Ludwigsburg, 213 AR–Z 20/63, vol. 17, decree, state attorney of Lübeck, May 26, 1970, pp. 80–81.

Ibid., pp. 81–87.

Bundesarchiv Militärarchiv (hereafter cited as BA-MA), RH 21–1/241: Bau-Batl.109 (K), March 9, 1942, (report), An den Kommandeur der Bautruppen 45.

ZSt Ludwigsburg, 204 AR–Z 20/63, vol. 4, testimony of Konrad Schweder, p. 61.

Kazimierz Moczarski, Gespräche mit dem Henker: Das Leben des SS- Gruppenführers und Generalleutnants der Polizei Jürgen Stroop aufgezeichnet im Mokotów-Gefängnis zu Warschau (Düsseldorf: Droste, 1978), pp. 162–63.

BA–MA, RH 22/201: FK (V) 239, Abt.VII, October 24, 1941, Monatsbericht der Abteilung VII für die Zeit vom 15.9.–15.10.41.

BA–MA, RH 22/201: FK (V) 200, Abt.VII, June 17, 1942, Dem Kommandierenden General der Sicherungstruppen und Befehlshaber im Heeres-Gebiet Süd, Abt. VII, Betr.: Tätigkeitsbericht, June 20, 1942.

Gitta Sereny, Das Ringen mit der Wahrheit: Albert Speer und das deutsche Trauma (Munich: Kindler, 1995), p. 395.

BA-MA, microfilm WF–05/28300, fr. 238–242: Vereinbarung über Sicherung, Verwaltung und Wirtschaftsausübung des Gebietes zwischen Dnjestr und Bug (Transnistrien und Bug und Dnjepr, Bug-Dnjepr-Gebiet), August 30, 1941.

Radu Ioanid, The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies under the Antonescu Regime, 1940–1944 (Chicago: Ivan R. Dee in association with the United States Holocaust Memorial Museum, 2000), pp. 122–32, 150–54, 173–74.

Matatias Carp, Holocaust in Romania: Facts and Documents on the Annihilation of Rumania's Jews (Budapest: Primor Publishing, 1994), p. 270. Isak Weißglas, Steinbruch am Bug: Bericht einer Deportation nach Transnistrien (Berlin: Literaturhaus Berlin, 1995), pp. 52–53, 59.

Weißglas, Steinbruch, pp. 54–60.

Decree, state attorney of Lübeck, May 26, 1970, p. 75: testimony of Zwi Rauchwerger.

Carp, Holocaust in Romania, pp. 273–74, 283.

Case 147 Js 36/67, state attorney of Hamburg against Ernst Höckele.

Judgement Ks 7/72 against Johann Maiterth, state court of Nürnberg-Fürth, November 18, 1974.

Arnold Daghani, Lasst mich Leben (Tel-Aviv: Druckerei "Eylon," 1960), p. 13.

Decree, state attorney of Lübeck, May 26, 1970, p. 81.

BA, BDC-Dokumentation, SS-Hängeordner 1249: Fernschreiben Prützmann, B.Nr.3075/43, June 15, 1943, An Feldkommandostelle Reichsfuehrer-SS z.Hd. SS- Obersturmbannführer Brandt, HSSPF Kiew Nr. 1107 15/6 1625.

Daghani, Lasst, pp. 115–27. Semjon S. Umanskij, Jüdisches Glück: Bericht aus der Ukraine 1933–1944 (Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 1998), pp. 118–38. Notes

Sarah Farmer, Martyred Village: Commemorating the 1944 Massacre at Oradour- sur-Glane (Berkeley: University of California Press, 1999).

I have already discussed some of the material presented here in “Out of the Picture: Foreign Labor in Wartime France,” in France at War: Vichy and the Historians, ed. Sarah Fishman (New York: Berg, 2000), pp. 249–60.

Eric Conan and Henry Rousso, Une passé qui ne passe pas (Paris: Gallimard, 1996).

Jacques Desmarest, La politique de la main-d’oeuvre en France (Paris: Presses Universitaires de France, 1946);

Bernd Zielinski, “Le chômage et la politique de la main-d’oeuvre de Vichy (1940–1942),” in Les ouvriers en France pendant la seconde guerre mondiale: actes du colloque, Paris, CNRS, 22–24 octobre 1992, ed. Denis Peschanski and Jean-Louis Robert (Paris: Institut d’Histoire du Temps Présent, 1992), pp. 295–304;

Patrick Weil, La France et ses étrangers (Paris: Editions Calmann-Lévy, 1991), pp. 48–74.

AN 72 AJ (Fonds Dorledot, non classé). Study of the GTE is hampered by a patchiness of archives at the ministerial level, although historian Bernd Zielinski has fruitfully mined the archives of German authorities and postwar trials of certain Vichy officials. Preliminary work reveals the likelihood of significant material spread out at the local level in departmental archives and in the newly accessible archives of the Gendarmerie nationale.

Important exceptions are Denis Peschanski’s long-awaited La France des camps: l’internement 1938–1946 (Paris: Gallimard, 2002);

Antoinette Maux-Robert, La lutte contre le chômage à Vichy: Henri Maux, le Juste oublié, 1939–1944 (Limoges: Charles Lavauzelle, 2002); and Christian Eggers, “L’internement sous toutes ses formes: approche d’une vue d’ensemble du système d’internement dans la zone de Vichy,” Le Monde Juif 153 (1995), pp. 7–75.

In La France et ses étrangers, p. 26, Weil has established the year 1938 as a key moment in

this development.

Peschanski, France des camps, p. 31.

Décret-loi, March 20, 1939, and April 12, 1939.

Peschanski, France des camps, p. 94. Julian Jackson, France: The Dark Years (Oxford: Oxford University Press, 2001), p. 112.

Weil, La France et ses étrangers, p. 28. 12. Ibid., p. 36.

For a detailed account of the twists and turns of French policy toward foreigners and refugees in the 1930s, see Vicki Caron, Uneasy Asylum: France and the Jewish Refugee Crisis, 1933–1942 (Stanford, CA: Stanford University Press, 1999).

Weil, La France et ses étrangers, p. 33 15. Ibid., p. 35.

Ibid., p. 48. After Edouard Daladier became prime minister in April 1938, the government increasingly bypassed Parliament and governed by decree (Jackson, Dark Years, p. 102). Enacting decree laws became a way for the government to pass legislation deemed necessary but for which it would be too difficult to obtain a parliamentary mandate (Caron, Uneasy Asylum, p. 3, fn.).

See Limore Yagil, “L’homme nouveau” et la révolution nationale de Vichy, 1940– 1944 (Villeneuve d’Ascq: Presses du Septentrion, 1997).

Desmarest, La Politique, p. 109. 19. Ibid., p. 110. 20. Civilian refugees had been coming from Spain since the beginning of the civil war in 1936, but not in great numbers. By 1938 there were approximately 40,000–45,000 Spanish refugees in France.

Peschanski, France des camps, p. 41. The camps’ “undesirables” were treated as a case apart and were under the authority of the Ministry of the Interior.

René Grando, Jacques Queralt, and Xavier Febrés, Camps du mépris, des chemins de l’éxil à ceux de la Résistance, 1939–1945 (Perpinja Catalunya: Editorial Trabucaire, 1991), p. 142.

Desmarest, La Politique, p. 132.

Peschanski, p. 72. Arthur Koestler describes his internment at the camp of Le Vernet in Scum of the Earth (London: Eland, 1991), pp. 91–140.

25. According to Michael R. Marrus and Robert O. Paxton (Vichy France and the Jews [New York: Basic Books, 1981], p. 165), in September 1940 there were thirty-one internment camps in southern France; major camps were Rivesaltes (Pyrénées Orientales), Le Vernet (Ariège), Rieucros (Lozère), Argèles (Pyrénées Orientales), Les Milles (outside Aix-en-Provence), Gurs (Basses-Pyrénées), Noé (Haute-Garonne), and

Henri Maux, “Chômage et reclassement,” La Revue des hautes Etudes politiques, sociales, économiques et financières (June 1942), p. 19. Marrus and Paxton (Vichy, p.

and Eggers (“L’internement,” p. 22) speak of approximately 60,000 men in the GTE of the southern zone in July 1941. Statistics in Maux’s papers give the figure of 43,918. “Etat du total des Refugiés à la date du Juillet 1941,” AN Fonds Henri Maux (non classé) CLC (Sud).

Maux, “Chômage,” p. 20. In February 1941 Maux created the Service Social des Etrangers, run by Gilbert Lesage, to serve as a social services agency for the foreign workers’ families.

AN Fonds Henri Maux (non classé). Carton 1, 1941, folder 3.

This assumption is based on my examination of registers of foreign workers as well as reports of the Gendarmerie nationale for the department of the Haute-Vienne.

Desmarest, La Politique, p. 132. The local body to whom they provided labor was responsible for lodging, food, and any equipment or supplies. Centre de Documentation Juive (CDJC), Fonds Lesage. Le Ministre, Secrétaire d’Etat à la Production Industrielle et au Travail à Monsieur le Préfet de . . . , Vichy, October 12, 1940.

AN Fonds Henri Maux, CLC (Sud). Carton 3, folder “Travailleurs Etrangers.” Commissariat à la lutte contre le Chômage, Instruction sur l’Organisation et l’Utilisation des Travailleurs Etrangers, February 15, 1941. In June 1941, February 1942, and November 1942, the CLC (South) issued instructions aimed at bringing pay and working conditions of GTE members in line with that of French workers. J. de Grandsaigne, “Histoire des Formations des Travailleurs Etrangers, Novembre 1940– Mars 1943,” AN Fonds Henri Maux (non classé), CLC (Sud), carton 3, Travailleurs Etrangers. 33. Eggers, “L’internement,” p. 23. 34. USHMM Archives, Union Générale des Israélites de France, Record Group from the CDJC Paris: 1942–1944. RG–43.025, Reel 30, Commission des camps: Rivesaltes. “Note sur les possibilités d’emploi des israélites hébérgés au camp de Rivesaltes.” 35. Maux, “Chomage,” p. 20. 36. According to Gilbert Lesage, this was Maux’s express purpose in spreading out foreigners in rural areas (Maux-Robert, La Lutte, p. 63.) Although it was easy to escape from a GTE or just leave the residence to which one was assigned, the foreign workers had handed over their papers to the administration of the GTE and had no ration tickets and more often than not practically no money (Eggers, “L’internement,” p. 39).

Jackson, Dark Years, p. 219.

AN Fonds Henri Maux (fonds non-classé). Commission Franco-Allemande à l'Information. Réunion du 12 novembre 1942. Les réquisitions de main d'oeuvre. 39. Named after SS engineer Fritz Todt, the OT carried out vast construction projects throughout the German Reich. For a discussion of SS engineers and building projects, see Michael Thad Allen, The Business of Genocide: The SS, Slave Labor, and the Concentration Camps (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002).

AN Fonds Henri Maux (fonds non-classé). Le CHEF DU GOUVERNEMENT (Direction des Services de l'Armistice) à MONSIEUR LE SECRETAIRE D'ETAT AU TRAVAIL (à l'attention de M. Maux. Sujet: Réquisition de main-d'oeuvre pour les organisations TODT.

AN Fonds Henri Maux (non-classé), CLC (Sud), carton 3, discussions avec les Allemands. Commissariat de la lutte contre le chômage (Paris), "Abus commis par les Autorités allemandes," July 31, 1941.

AN Fonds Henri Maux (fonds non classé), CLC (Sud), carton 3, dossier Discussions avec les Allemands. "Notes: main-d'oeuvre pour l'Organisation Todt." 43. AN Fonds Henri Maux (fonds non classé), CLC (Sud), carton 3, dossier Discussions avec les Allemands.

AN Fonds Henri Maux, CLC (Sud), carton 3, dossier Discussions avec les Allemands. "De l'éxile," May 31, 1941.

AN Fonds Henri Maux (fond non-classé), CLC (Sud), carton 3, liasse travailleurs étrangers. Le Commmissariat à la lutte contre le chômage à Monsieur l'Amiral de la

Flotte, Vice-président du Conseil, Ministre Secrétaire d'Etat à la Guerre, Objet: Prime des T. E. Incidence sur le recrutement par les autorités de l'occupation, March 9, 1942.

AN Fonds Henri Maux (fonds non classé), CLC (Sud), carton 3, dossier Todt 1942, 7e Mission. Peyroles, A. à Monsieur le Commissaire-adjoint à la Lutte contre le Chômage, Compte-rendu des opérations de la Commission, Montpellier, June 3, 1942.

Peyroles, A. à Monsieur le Commissaire-Adjoint à la Lutte contre le Chômage.

Compte-rendu au sujet des opérations de la Commission de Recrutement de Main- d'Oeuvre pour la zone occupée, June 19, 1942.

AN Fonds Henri Maux (Fonds non classé), CLC (Sud), carton 3, dossier Discussions avec les Allemands. Le Commissaire-adjoint à la Lutte contre le Chômage à Monsieur le Ministre,

Secrétaire d'Etat au Travail. Compte rendu des opérations de recrutement de Travailleurs Espagnols pour la zone occupée par l'Organisation Allemand TODT, September 12, 1942.

AN Fonds Henri Maux (Fonds non classé), CLC (Sud), carton 3, dossier Discussions avec les Allemands. Le Commissaire-adjoint à la Lutte contre le Chômage. Prélèvement de Main d'Oeuvre par la Commission Allemande, October 24, 1942.

Desmarest, La Politique, p. 152.

Eggers, "L'Internement," p. 33.

CDJC, Fonds Lesage, Le Ministre, Secrétaire d'Etat à l'Intérieur à Messieurs les Préfets Régionaux de la zone libre, Vichy, January 2, 1942. The special centers (Centres de résidence assignée) had been formally created on November 3, 1941 (Eggers, "L'internment," p. 50).

AD Haute-Vienne 185W 1/149, Ministère de l'Intérieur, circular no. 76, January 2, 1942.

I have yet to research the full number of GTE members caught in the roundups of August 26, 1942. These figures come from Maux-Robert, La Lutte, pp. 170, 172.

SHGN, Gendarmerie nationale, 12e Légion, Compagnie de la Hte. Vienne, Section de Rochechouart, Brigade de St. Junien, l'adjudant Vaillant Commandant la brigade sur les évasions, July 7, 1942, no. 67/4. Notes

Mark Spoerer, Zwangsarbeit unter dem Hakenkreuz: Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und Häftlinge im Deutschen Reich und im besetzten Europa 1939– 1945 (Stuttgart: Deutsche Verlags-Ansalt, 2001);

Ulrich Herbert, Fremdarbeiter: Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches (Bonn: Verlag J. H. W. Dietz, 1985; Ulrich Herbert, ed., Europa und der "Reichseinsatz": Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und KZ-Häftlinge in Deutschland 1938–1945 (Essen: Klartext, 1991);

Christian Streit, Keine Kameraden: Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941–1945, 4th ed. (Bonn: Verlag J. H. W. Dietz, 1997);

Christian Streit, "Sowjetische Kriegsgefangene in deutscher Hand: Ein Forschungsüberblick," in Die Tragödie der Gefangenschaft in Deutschland und in der Sowjetunion 1941–1956, ed. Klaus-Dieter Müller, Konstantin Nikishkin, and Günther Wagenlehner (Cologne: Böhlau Verlag, 1998), pp. 281–90.

Notizen über die Ausführungen Hitlers vor der Generalität am 30. März 1941: Kriegstagebuch des Generalstabschefs Halder, quotation in Streit, Keine Kameraden, p. 34. 3. Speech by Rosenberg, February 1942: Nürnberger Dokument PS–081.

Reichsgesetzblatt 1934, Teil II, Nr. 21, pp. 227–57 (issued on April 30, 1934).

This camp had been partly used by the SS since 1943. In January 1945 the SS took over the whole camp from the Wehrmacht. Films and photos of Bergen-Belsen concentration camp immediately after the liberation of its prisoners in April 1945 shocked the world.

OKW-Erlass zum Arbeitseinsatz sowjetischer Kriegsgefangener, 2. August 1941: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW 19/2109.

Schreiben des Landrates des Kreises Diepholz an den Oberpräsidenten der Provinz Hannover, 9. September 1941: Niedersächsisches Hauptstaatsarchiv Hannover, Han. 122a, Nr. 7061.

OKH 3.9.1941: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW 6/v.276. Streit, Keine Kameraden, p. 172.

Nürnberger Dokument EC–194.

Vermerk “über die Besprechung vom 7.11.1941 über den Einsatz von Sowjetrussen”—Anlage zu einem Schreiben des Beauftragten für den Vierjahresplan vom 14. November 1941: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW 19/2148.

Bundesarchiv-Militärarchiv, RW 6/v, 450. 12. Bericht des Beauftragten für den Vierjahresplan vom 13. November 1941: Bundesarchiv, R 41/229.

Vermerk für das Kriegstagebuch des Kommandeurs der Kriegsgefangenen im Generalgouvernement, 14. November 1941: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RH 53–23/84.

Vermerk des Senators für das Bauwesen vom 11. Dezember 1941: Staatsarchiv Bremen, 4, 29–1–1293.

Kriegstagebuch des Rüstungskommandos Braunschweig, 8. November 1941: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW 21–8/4.

Schreiben des Kommandanten des Stalag XI D Oerbke, Oberstleutnant Riedel, an die Hütte Braunschweig der Reichswerke Hermann Göring, 25. November 1941: Bundesarchiv, SAG alt, 12–312–6.

Bundesarchiv-Militärarchiv, RW 6/v.450. 18. For detailed information on that subject, see Reinhard Otto, Wehrmacht, Gestapo und sowjetische Kriegsgefangene im deutschen Reichsgebiet 1941–42 (Munich: R. Oldenbourg Verlag, 1998).

Kriegstagebuch des Rüstungskommandos Braunschweig, 3. February 1942: Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW–21–8/5. 20. On this point see the recent work of Jan Erik Schulte, Zwangsarbeit und Vernichtung: Das Wirtschaftsimperium der SS. Oswald Pohl und das SS-Wirtschafts- Verwaltungshauptamt 1933–1945 (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2001), pp. 332– 56; see also Streit, Keine Kameraden, pp. 217–23.

Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, RW 48/12. 22. For example, the POW camp at Neuengamme officially was named “Work Camp No. 179” of Stalag X D Wietzendorf.

Bundesarchiv Berlin, NS19/120.

Streit, Keine Kameraden, p. 128.

Nürnberger Dokument PS–081.

Aktenvermerk betr. “Vortrag von Min.-Dir. Dr. Mansfeld, Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz, über allgemeine Fragen des Arbeitseinsatzes”: Bundesarchiv- Militärarchiv Freiburg, RW 19/2148.

OKW, 24. März 1942, betr. “Behandlung sowj. Kr.Gef.”: Bundesarchiv- Militärarchiv Freiburg, RW 6/v. 278 (Nürnberger Dokument PS–695).

Bergen-Belsen and Lamsdorf were dissolved in June 1943; Senne was transformed into a “normal” POW camp as of October 1942.

CHRISTOPHER R. BROWNING is Frank Graham Porter Professor of History, University of North Carolina at Chapel Hill; 2002–2003 Ina Levine Scholar, Center for Advanced Holocaust Studies, United States Holocaust Memorial Museum; and Member, Academic Committee of the United States Holocaust Memorial Council. He is author of numerous books, including the acclaimed work Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland (HarperCollins, 1992);

Nazi Policy, Jewish Workers, German Killers (Cambridge University Press, 2000); Collected Memories: Holocaust History and Postwar Testimony (University of Wisconsin Press, 2003); and The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939–March 1942 (University of Nebraska Press, 2004)

SARAH B. FARMER is Associate Professor of History, University of California, Irvine. She authored Martyred Village: Commemorating the 1944 Massacre at Oradour-sur-Glane (University of California Press, 1999).

WOLF GRUNER was 2003 E. Desmond Lee Visiting Professor of Global Awareness at Webster University, St. Louis, MO; 2003 John F. Kennedy Memorial Fellow, Harvard University, Minda de Gunzburg Center for European Studies; and 2002–2003

Pearl Resnick Postdoctoral Fellow, Center for Advanced Holocaust Studies, United States Holocaust Memorial Museum. He is Author of: Judenverfolgung in Berlin. Eine Chronologie der Behoerdenmassnahmen in der Reichshauptstadt (Hentrich Verlag, 1996), Der Geschlossene Arbeitseinsatz deutscher Juden. Zwangsarbeit als ein Element der Verfolgung 1938–1943, (Metropol Verlag, 1997), Zwangsarbeit und Verfolgung.

Österreichische Juden im NS-Staat 1938–1945, (Studienverlag 2000), and of Öffentliche Wohlfahrt und Judenverfolgung. Wechselwirkungen lokaler und zentraler Politik im NS-Staat (1933–1942), (Oldenbourg Verlag Munich 2002). His new book Forced Labor of Jews: Economic needs and Nazi racial aims in Germany, Austria, the Chech and Polish territories, A Comparative View, will be published with Cambridge University Press.

PETER HAYES is Theodore Zev Weiss Chair of Holocaust Studies and Professor of History, Northwestern University, Evanston, Illinois, and Member, Academic Committee of the United States Holocaust Memorial Council. He is author of the prize- winning Industry and Ideology: IG Farben in the Nazi Era (1987; second edition by BIOGRAPHIES OF CONTRIBUTORS • 127

Cambridge University Press, 2001) and editor of Lessons and Legacies, Volume I: The Meaning of the Holocaust in a Changing World (Northwestern University Press, 1991).

His newest book, From Cooperation to Complicity: Degussa in the Third Reich, will appear in 2004.

PAUL JASKOT is Associate Professor of Art History, DePaul University, Chicago, Illinois. He is author of The Architecture of Oppression: The SS, Forced Labor and the Nazi Monumental Building Economy (Routledge, 2000). He is currently working on the topic of the political reception of the Holocaust and postwar German art.

ROLF KELLER is Referent, Niedersächsische Landeszentrale für politische Bildung, Hannover, Germany, working primarily in the areas of history and memorialization. He is head of the “Documentation Centre for the History of Resistance and Persecution 1933–1945 in Lower Saxony”. His main field of research is the history of concentration camps and POW camps in northern Germany, especially the fate of the Soviet and Italian prisoners of war. He has edited

a number of publications on this subject, including Konzentrationslager Bergen-Belsen: Berichte und Dokumente (Niedersächsische Landeszentrale für politische Bildung, 1995) and has completed his dissertation, “Sowjetische Kriegsgefangene im Deutschen Reich, 1941–42. Die Kriegsgefangenenorganisation der Wehrmacht und der Arbeitseinsatz der Gefangenen im Widerstreit von Pragmatismus und Ideologie,” at the University of Hannover.

WILLIAM ROSENZWEIG was raised in Czernowitz, Bukovina, which was then part of Romania. At the outbreak of the Second World War, he was incarcerated in the ghetto of Czernowitz prior to deportation to the Bershad ghetto in Transnistria. Today he serves as Chairman of the Fashion Ribbon Group of Companies headquartered in New York City.

PAUL A. SHAPIRO is Director, Center for Advanced Holocaust Studies, United States Holocaust Memorial Museum. He served earlier as Assistant to the Museum Director for Special Projects. Before joining the Museum, Mr. Shapiro was involved for over a decade in the development of the Museum’s archival collections. A former editor of the Journal of International Affairs (New York) and Problems of Communism